

(במדבר כו ז) הראובני⁸⁰⁹ (שם יד) והשמעוני וזהו שאמר איש אשר כברכתו ברוך אותם כברכתם של מעלה ברוך אותם למטה.

(מט לג) ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה וינע ויאסף אל עמיו: עי' רמב"ן: ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רבותינו (תענית ה ע"ב) יעקב אבינו לא מת לשון רש"י ולדעת רבותינו הרי יעקב הזכיר מיתה בעצמו (לעיל מח כא) הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם ואולי לא ידע הוא בנפשו או שלא רצה לתת כבוד לשמו וכן (להלן נ טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם כי להם מת הוא או שלא ידעו הם בזה כלל וענין המדרש הזה כי נפשות הצדיקים צוררות בצרור החיים⁸¹⁰ וזו תחופף עליו כל היום לובשת לבושה השני שלא יפשטנה ערומה כיעקב או תתלבש לעתים מזומנות ויובן הענין הזה במסכת שבת (קנב ע"ב) ובמסכת כתובות (קג ע"א).

עי' ר' בחיי: ועל דרך הקבלה יעקב אבינו לא מת שלא היתה מדתו כענין שאר מדות הקצוות שהן גורמות ההפכים⁸¹¹ ובאור זה כי מדתו הוא המכריע ואף על פי שהוא כלול מכל המדות ומקבל מהן בעבור שהוא עולה דרך סלולה עד ראשית הראשית שהוא מקור החיים⁸¹² על כן אמרו ביעקב לא מת ולא אמרו כן על אברהם ויצחק לפי שהן מדות הקצוות לימין ולשמאל הגורמות ההפכים ולפיכך יעקב אבינו לא מת אך נשאר קיים בגוף ובנפש הגוף הזה הוא הגוף השני הדק שבו הנפש מתלבשת בצורת גוף ויש לו ממש אבל הוא דק עד מאד מתלבשת בו לעתים מזומנות והוא מערב שבת לערב שבת או מיום הכפורים ליום הכפורים הוא משוטט בעולם בשליחותו של הקדוש ברוך הוא ומתראה למי שהוא חפץ בו כי הראשון הגם נחנט ונקבר כפשוטו של מקרא וזהו מאמר החכם שאמר (תענית ה ע"ב) מקרא אני דורש שנאמר (ירמיה מו כז) הנני מושיעך ואת זרעך מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים כלומר מה זרעו בחיים בגוף ובנפש אף הוא בחיים בגוף ובנפש והוא הגוף שהזכרתי.

Section break

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

יה"ה

תרגום: שנינו, הקדוש ברוך הוא עשה את ירושלים למטה כדוגמא שלמעלה, וזו מתוקנת (זו) כנגד זו, שכתוב "מכון לשבתך פעלת ה'". "הבנויה", שעתיד הקדוש ברוך הוא להוריד את ירושלים שלמעלה כראוי, ולכן "הבנויה". "שחוברה לה יחדיו", והרי בארוה. "שחוברה", היה צריך להיות שחברו, אלא שהתחברה האם עם הבת ונהיו יחד, ובארוהו. ונאמר "ששם עלו שבטים", אלו הם קיום של העולם ותיקון של העולם התחתון. ואל תאמר שהעולם התחתון לבדו, אלא אפילו של העולם העליון, שכתוב "שבטי יה עדות לישראל", דוקא לישראל, משום שהם הקיום למטה, עדות הם למעלה, והכל, "להודות לשם ה'", "להודות לשם הקדוש ברוך הוא לכל הצדדים, שכתוב "להודות לשם ה'".

⁸⁰⁹ עי' זהר (ח"ג קיח ע"ב): איש על דגלו באותות אליון ארבע משריין דכנסת ישראל דאינון תריסר שבטין תריסר תחומין סחור סחור לה כלא כגוונא דלעילא כתיב ששם עלו שבטים שבטי יה וגו' ששם עלו שבטים אליון י"ב שבטין י"ב תחומין דלתתא שבטי יה הא אוקמוה בגין די"ה עדות לישראל ודאי ובגין דא הראובני השמעוני י"ה בכל חד וחד.

תרגום: "איש על דגלו באותות" אלו ארבע מחנות של כנסת ישראל, שהם שנים עשר שבטים, שנים עשר תחומים סביב סביב לה, הכל כדוגמא שלמעלה. כתוב "ששם עלו שבטים שבטי יה וגו'", "ששם עלו שבטים", אלו שנים עשר שבטים, שנים עשר תחומים שלמעלה, שבטי יה, הרי פרשוה משום שי"ה עדות לישראל ודאי, ולכן הראובני השמעוני י"ה, בכל אחד ואחד.

⁸¹⁰ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 316. עי' לעיל פרשת וירא הערה 462.

⁸¹¹ עי' לעיל פרשת ויצא הערה 653.

⁸¹² עי' לעיל פרשת בראשית הערה 52, ופרשת וירא 530.

פרשת שמות.

הקדמה לספר שמות.

ע"י רמב"ן: השלים הכתוב ספר בראשית שהוא ספר היצירה בחדוש העולם ויצירת כל נוצר ובמקרי האבות שהם כענין יצירה לזרעם מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז ולהודיע כל עתיד לבא להם ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם ונתיחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון הנגזר בפ"י ובגאולה ממנו ולכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם אף על פי שכבר נכתב זה בעבור כי ירידתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז הוחל. והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו. וכשיצאו ממצרים אף על פי שיצאו מבית עבדים עדיין יחשבו גולים כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקדוש ברוך הוא והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלות אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם⁸¹³ והם הם המרכבה⁸¹⁴ ואז נחשבו גאולים ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד:

(א א): וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ כָּאֵל:

ע"י ר' בחיי: את יעקב, על דרך הקבלה – וכן (שמות כ יא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ⁸¹⁵.

עיי"ש: וע"ד הקבלה – איש וביתו באו, איש על שם שכתוב (שמות טו ג) ה' איש מלחמה⁸¹⁶, וביתו, ובית דינו⁸¹⁷. ונרמז בכאן שארז"ל גלו למצרים שכינה עמהם.

(א ב) רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וַיהוּדָה:

ע"י ר' בחיי: ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר זבולן ובנימן – הזכיר הששה הראשונים שהם בני לאה כסדר תולדותם, והיה ראוי שיוזכר לבנימן אחרון לכל אחיו כי הוא הקטן

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁸¹³ מלה"פ (איוב כט ד) כאשר הייתי בימי חרפי בסוד אלוה עלי אהלי. וע"י רמ"ע מפאנו מאמר הנפש ח"ד פ"ד: יש לכל אחד מג' שמות התחתונים לנשמת חיים ב' לבושים, אחד היא נטירו דקב"ה בסוד אלוה עלי אהלי שנזכר בזהר (ח"ב ב צו ע"ב): תא חזי לא תצא כצאת העבדים מאי הוא אלא בשעתא דנפקת מן טיקלא וההוא סטרא בחדו רשים לה קודשא בריך הוא וחתים לה בחד גושפנקא ופריש עלה לבוש יקר דיליה ומאן איהו שמא קדישא דאקרי אל"ה ודא הוא בבגדו בה לבושא יקרא דמלכא פריש עלה וכדין איהו נטירא דלא אתמסרת לעם נכרי אלא לישראל לחוד ודא איהו דכתיב (איוב כט זב) כימי אל"ה ישמרני ועל רזא דא כתיב הכא לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה בעוד דלבוש יקר דמלכא בה כיון דבגדו בה כתיב לעם נכרי לא ימשל למכרה.

תרגום: בא וראה לא תצא כצאת העבדים מה זה אלא בשעה שיוצאת מן המאזנים ואותו הצד בשמחה רושם הקדוש ברוך הוא אותה וחותם אותה בחותמת אחת ופורס עליה לבוש כבוד שלו ומיהו השם הקדוש שנקרא אלוה וזהו בבגדו בה הלבוש הנכבד של המלך פורש עליה ואז היא שמורה שלא נמסרה לעם נכרי אלא לישראל לחוד. וזהו שכתוב כימי אלוה ישמרני ועל סוד זה כתוב כאן לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה בעוד שלבוש כבוד המלך בה כיון שבגדו בה כתוב לעם נכרי לא ימשל למכרה.

⁸¹⁴ ע"י לעיל הערות 271, 460. וע"י דבריו דברים יא כב.

⁸¹⁵ ע"י זהר (ח"ב ב ע"ב): ותנינן בכל אתר דישאל גלו תמן שכינתא גלתה עמהון והכא בגלותא דמצרים מה כתיב ואלה שמות בני ישראל וגו' כיון דכתיב בני ישראל מהו את יעקב הבאים אתו אצטרך למימר אלא אלה שמות בני ישראל אינון רתיכין ומשריין עלאין דנחתו עם יעקב בהדי שכינתא בגלותא דמצרים.

תרגום: &

⁸¹⁶ ע"י זהר (פנחס דף רכג ע"א): רזא דמלה בחסד ובגבורה ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה ובתפארת דאתקרי "יה"ה איש מלחמה". מה כתיב שתיים חוברות איש תרתין שמהן מתחברן ביה כחדא.

תרגום: סוד הדבר חסד וגבורה ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה ובתפארת דנקרא "ה" איש מלחמה". מה כתוב שתיים חוברות איש שני השמות מתחברים לו כאחד.

⁸¹⁷ ע"י לעיל הערות 106, 1481.

שבבלקן, ומה שהזכירו שביעי מפני שהעולם השפל נחלק לשבעה אקלימים⁸¹⁸, והאקלים השביעי הוא ארץ ישראל, שהוא אמצע הישוב⁸¹⁹, והיא הנקודה מזווגה מקור וחום, יותר משאר הארצות, מפני שהיא אמצעית לקצוות, ועל כן נכתב בנימן שביעי לרמוז על בית המקדש שבאקלים שביעי, שהוא בחלקו של בנימן. ואע"פ שחכמי המחקר שסדרו האקלימים כתבו בקצת חבוריהם שארץ ישראל באקלים הרביעי, הכל הולך אל מקום אחד, כי כיון שהארץ היא הנקודה ויש ג' אקלימים מכאן וג' אקלימים מכאן, הנה היא רביעית לכל ג' וג'⁸²⁰, והיא אמצעית⁸²¹, והיא שביעית. וזה דמיון יום השבת, שהוא אמצעי לימות השבוע, והוא יום שביעי, ולא הוצרכו רז"ל להודיענו שהמאורות נתלו ביום רביעי כי אם לפרסם מעלת השבת. וידוע כי ערב שבת מתחיל מיום רביעי, וכאשר תחשוב יום רביעי חמישי וששי מלפני השבת, ויום ראשון ושני ושלישי מאחרי השבת, הנה שבת שהוא שביעי אמצעי גם רביעי לכל השלישה. וכן בית המקדש שבאקלים הזה אמצעי ושביעי.

(ב ב) וַתֵּהָרֵר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּרְא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה "כי טוב הוא" היה מספיק לפי המדרש הזה שיאמר ותר' אותו כי טוב, כיון שהוציאו אותו מלשון ויר' אלהים את האור כי טוב, אבל הוסיף מלת "הוא" כי הוא שמו של הקב"ה, שנאמר (תהלים ק ג) הוא עשנו ולא אנחנו, (ישעיה מב ח) אני ה'

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁸¹⁸ עי' ס"י פ"ד מט"ו שיש ז' ארצות. ועי' זהר בראשית לט ע"ב שהם: ארץ אדמה גיא נשיה ציה ארקא תבל.

⁸¹⁹ עי' זהר שלח קסא ע"ב ז"ל: ת"ח כד ברא קב"ה עלמא אשרא (ס"א אסדר) לימא דאוקינוס דאסחר כל ישובא דעלמא וישובא דכל שבעין אומין כלא אסחר לירושלם וירושלם באמצעיתא דכל ישובא שריא.

תרגום: בא וראה כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם השרה (סדר) את ים האוקינוס סביב ישוב כל העולם וישוב של כל שבעים האומות כולם סביב לירושלים וירושלים שורה באמצע כל הישוב.

⁸²⁰ עי' ס"י פ"ד מ"ד: היכל הקודש המכוון באמצע ע"כ. ועי' תיקו"ז ה ע"א שמבואר שם שהנוק' נקראת רביעא לכל תלת' והיא בחי' השביעית.

⁸²¹ עי' זהר (ח"א ה ע"ב): וכל עבידתיה(ו) (ד)כלהו בין יומין קדמאין ובין יומין בתראין הוו תליין ביומא דשבתא הה"ד (בראשית ב ב) ויכל אלהים ביום השביעי דא שבת ודא הוא רגלא רביעאה דכרסייא

תרגום: וכל מעשיהם של כולם, בין הימים הראשונים ובין הימים האחרונים, היו תלויים ביום השבת. זהו שכתוב "ויכל אלהים ביום השביעי", זו השבת, וזו היא הרגל הרביעית של הכסא.

ועי' תיקו"ז (מא ע"ב): הא סבא עלאה קא נחית בינייהו אמר הא אנן חד ותלת הוינן וכען אנן חד אלהי"ם ודאי מ"י ברא אלה (ישעיה מ כו) מי ברא באלין תלת (ואיהי רביעאה ושביעאה בראשית) אינון שית סבין ומאן נינהו את השמים ואת הארץ הא אינון שבעה סבין ותלת גניזין עלייהו.

תרגום: הנה הזקן העליון ירד ביניהם, אמר הרי אנו אחד והיינו שלש, וכעת אנו אחד, אלהי"ם, ודאי מ"י ברא אל"ה, מי ברא באלו השלש (והיא רביעית ושביעית, בראשית). הם ששה זקנים, ומי הם, "את השמים ואת הארץ" הרי אנו שבעה זקנים ושלושה גנוזים עליהם.

בהגר"א: ואיהו רביעאה ושביעאה - רביעי לג"ר, ושביעי לר"ק, שהיא השביעית בכ"מ שמצטרף בינה לר"ק, היינו הדעת שבה. ועי' שעה"כ ס ע"ג, ודף סא ע"ג.

הוא שמי⁸²². ומה שדרשו רז"ל⁸²³ בה"א נברא העולם הכונה בה"א וא"ו של השם, מפני שהשכינה כלולה מו' קצוות⁸²⁴, וכמו שנרמזו במזמור (תהלים קבא א) אשא עיני אל ההרים, שהזכיר שם דוד ע"ה ששה פעמים שמירה, שהוא רמז לשכינה⁸²⁵. ומפני שעיקר האותיות

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁸²² עי' זהר (ח"א סז ע"א): דבר אחר ליהו"ה הארץ ומלואה דא ארעא קדישא עלאה דקב"ה אתרעי בה ומלואה אלין נשמתהון דצדיקיא (נ"א) דכלהון מליין לה (ואתמלייא) (דאתמלייא) מנייהו מחילא דעמודא חד דעלמא קיימא עליה ואי תימא על חד קיימא תא חזי מה כתיב (תהלים כד ב) כי הוא על ימים יסדה כי הוא מאן הוא דא קב"ה כמה דאת אמר (שם ק ב) הוא עשנו וכתוב (איוב כח כד) כי הוא לקצות הארץ יביט על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלין שבעה עמודים דקיימא (ארעא) (נ"א) עליהו ומליין לה) היא אתמלייא מנייהו היך אתמליא מנייהו בשעתא דאסגיא זכאין בעלמא כדן ארעא דא עבדת פירין ואתמליא מכלא ובשעתא דאסגיא חייבין בעלמא כדן כתיב (שם יד יא) אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש.

תרגום: דבר אחר, "לה' הארץ ומלואה" זו ארץ הקדושה העליונה שהקדוש ברוך הוא רוצה בה, "ומלואה" אלו נשמות הצדיקים (שכולם ממלאים אותה) מתמלאת (שמתמלאת) מהם, מכח עמוד אחד שהעולם עומד עליו. ואם תאמר, על אחד עומד, בא וראה מה כתוב "כי הוא על ימים יסדה". "כי הוא", מי הוא, זה הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר "הוא עשנו", וכתוב "כי הוא לקצות הארץ יביט". "על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה", אלו שבעה עמודים שעומדת (הארץ) עליהם וממלאים אותה, והיא מתמלאת מהם. איך מתמלאת מהם, בשעה שמתרבים הצדיקים בעולם, אז הארץ הזו עושה פירות ומתמלאת מהכל. ובשעה שמתרבים הרשעים בעולם, אז כתוב "אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש".

אמנם עי' זהר (ח"א קנד ע"ב): תא חזי עלמא תתאה באתגליא איהו והוא שירותא דכלא לסלקא בדרגוי כמה דחכמה עלאה [ו]הוא שירותא דכלא הכי נמי עלמא תתאה חכמה איהו והיא שירותא דכלא ובגין כך קרינן אתה בגין דאיהו שמיטה ואתגליא ועלמא עלאה דאיהו יובלא קרינא הוא דכל מלוי באתכסיא אינון ורזא דמלה דלאה דכתיב (בראשית ל טז) וישכב עמה בלילה הוא ועל דא כתיב (במדבר יח כג) ועבד הלוי הוא בגין לאמשכא מניה ברכאן לכלא הוא עלמא עלאה דאתכסיא תדיר ויעקב במה דאתכסיא לא אתדבק ברעותיה אלא במה דאתגליא ורזא דא דכתיב (בראשית ב כד) ודבק באשתו וירא יהו"ה כי שנואה לאה מהכא דסאני בר נש עריין דאמיה (נ"א ואחתיה) ויתיחד בר נש עם אמיה בכל אתר ולא יתחשש והא אתערו בן מתיחד עם אמו וכלא אתכסי מיעקב דעלמא עלאה לא אתגליא כלל

תרגום: בא וראה העולם התחתון הוא בנגלה והוא ראשית הכל לעלות בדרגותיו כמו שהחכמה העליונה היא ראשית הכל כך גם העולם התחתון הוא חכמה והיא ראשית הכל ולכן נקרא "אתה" משום שהוא שמיטה ובגלוי. והעולם העליון שהוא היובל נקרא "הוא" שכל דבריו הם בנסתר. וסוד הדבר של לאה שכתוב "וישכב עמה בלילה הוא" ועל זה כתוב "ועבד הלוי הוא" כדי למשוך ממנו ברכות לכל. "הוא" העולם העליון שנסתר תמיד. ויעקב במה שנסתר לא נדבק ברצונו אלא במה שנגלה וזה סוד הכתוב "ודבק באשתו". "וירא ה' כי שנואה לאה" מכאן ששונא אדם ערות אמו (ואחותו) ומתיחד אדם עם אמו בכל מקום ולא יחשוש והרי העירו בן מתיחד עם אמו והכל התכסה מיעקב שהעולם העליון לא התגלה כלל.

ועוד עי' קנו ע"ב וכן ח"ב קיד ע"א וכן בשעה"כ נפ"א ה שעה"ק יז ע"ב שעה"פ ישעיה וספד"צ כג ע"ב ואד"ר קלד ע"ב. ועי' לקמן פרשת אחרי מות הערה 1694.

⁸²³ עי' הגמ' במנחות (כט ע"ב): כי ב"ה י"י צור עולמים וכו' כדרש ר' יהודה בר ר' אילעאי אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה"י ואחד ביו"ד וכו' אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי בהבראם אלא בה"י בראם [הוי אומר העולם הזה בה"י והעולם הבא ביו"ד] ע"כ. ומשמע מלשון הגמ' שהוא ה' ראשונה של שם והוא לכאורה קשה שכן משמע מדברי רבינו שמדבר על ה' שהוא ביטוי לשכינה הרי הוא ה"א אחרונה של שם (ובאומרו "בה"א וא"ו של השם" כוונתו וא"ו ה"א וכמ"ש הוא בעצמו שמדבר הכתוב על ו' קצוות והרי כוונתו לפרש תיבת הו"א). ואפשר כוונת רבינו למש"כ זהר (צו כט ע"א): מאן דאתעסק באורייתא ובפקודין אית לון עול מלכות שמים דאיהי ה' בתראה מלכות שמים אתקריאת עול מצות איהי ודאי בגין דבה אתבריא כל בריין דשמיא וארעא הדא הוא דכתיב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם.

תרגום: מי שעוסק בתורה ומצוות יש לו עול מלכות שמים שהיא ה' אחרונה שנקראת מלכות שמים. עול מצוות היא ודאי משום שבה נבראו כל הבריות של שמים וארץ זהו שכתוב (בראשית ב) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם.

⁸²⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 66.

⁸²⁵ עי' רזיאל המלאך: ששה קדימות שכתוב בתורה, להודיעך שבסדרי משנה נתייעך וברא עולמו בששת ימי בראשית, וברא עולם ששת אלפים שנה עומד, והצדיקים שעוסקים בתורה, תורת ה' תמימה א', עדות ב', פקודי ה' ג', מצות ד', יראת ה' ה', משפטי ה' ו'. יתברכו (בו) [בו], יברכך א', וישמרך ב', יאר ה' ג', ויחנך ד', ישא ה', וישם לך שלום ו'. וישמור בו"ו שמירות, שומרך א', שומר

וקיומם היא האל"ף, לא מצינו השם כי אם באל"ף. ולפיכך הזכיר כאן במשה "כי טוב הוא", רמז במלת "כי טוב" שנתמלא הבית אורה, גם במה שהוסיף מלת "הוא" רמז לשכינה שראתה עמו. וזהו שדרשו רז"ל (סוטה יב ע"ב) ותפתח ותראהו את הילד ותרא מבעי ליה, מלמד שראתה עמו שכינה. הרי לך מפורש שהוציאו לנו חכמי האמת רמז לשכינה מתוספת ה"א וא"ו של ותראהו, וכן אני אומר בתוספת כי טוב הוא, שהרי הדין נותן אם בתיבה בת פרעה זכתה לראות פני השכינה לכבוד משה, כל שכן הצדקת אמו שתזכה לזה.

(ב יב): ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול:

עי' ר' בחיי: ויך את המצרי – ראוי היה משה מששת ימי בראשית לעשות המעשה הזה להרוג את המצרי⁸²⁶, כי כחו של מצרי הוא כחו של קין שהוא מצד הטומאה⁸²⁷, ומוה אמרו רז"ל (חולין יג ע"א) שחיתת נכרי נבלה ומטמאה במשא, כי הטומאה מצד כחו והבן זה⁸²⁸. ודע כי ההכאה הזאת בלשון היתה, כי המית אותו ברוח שפתיו. וכן דרשו רז"ל (שמות רבה פ"א סי' ל') שהרגו בשם המפורש, והראיה ממה שכתוב (לקמן יד) הלהרגני אתה אומר, באמירה בלבד, ושם המפורש של מ"ב אותיות היה⁸²⁹. ויש בכתוב התעוררות על זה, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים מד ו) כך צרינו נגנח בשמך נבוס קמינו, ואמר זה על מ"ב אותיות. ועל זה נאמר (שם קמח יג) כי נשגב שמו לברד⁸³⁰, וזהו (שם לג ט) כי הוא אמר ויהי⁸³¹, וזהו (איוב כו ז) תולה ארץ על בלימה והבן זה. ובכת השם הזה אמר משה (תנחומא בשלח ב') עלה שור עלה שור⁸³². וכן מצינו באלישע הנביא באותם נערים שהתקלסו בו, והיו אומרים לו

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ישראל ב', ה' שומרך ג', ה' ישמרך ד', ישמור את נפשך ה', ישמר צאתך ובואך ו'. וכן הוא בסודי רזיא אות ו' (לרבנו אלעזר רוקח מגרמיזא זצ"ל הנודע בשם הרוקח).

⁸²⁶ עי' אבות דרבי נתן פרק שנים עשר: באותה שעה א"ל למלאך המות לך הבא לי נשמתו של משה. הלך מלאך המות ועמד לפניו א"ל משה תן לי נשמתך גער בו [א"ל במקום שאני יושב אין נותנין לך רשות לעמוד ואתה אמרת תן לי נשמתך גער בו] והוציאו בניזיפה. עד שא"ל הקב"ה למשה משה דיך העולם הזה שהרי העולם הבא שמור לך מששת ימי בראשית שנאמר (שמות לג) ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור. נטלה הקב"ה נשמתו של משה וגנזה תחת כסא הכבוד שנאמר (ש"א כה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. כשנטלה לא נטלה אלא בנשיקה שנאמר (דברים לד) על פי ה'. לא נשמתו של משה בלבד גנוזה תחת כסא הכבוד אלא נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים.

⁸²⁷ עי' לקמן הערה 829.

⁸²⁸ עי' שעה"פ בראשית: גם כשהרג את המצרי בשם המפורש של מ"ב לתקנו ולהעלותו אל הקדושה כנזכר. ונמצא כי תקונו של קין בהריגת נפש המצרי.

⁸²⁹ עי' שער הגלגולים (הק' לו): משה שהוא [גלגול של] הבל רצה לתקנו [את קין] על ידי שהרגו [למצרי הרי הוא גלגול קין] בשם המפורש שם בן מ"ב והוברר הרע שבה והעלהו לבחי' הטוב שבה אל הקדושה. ועי' שער הגלגולים (הק' לב) כמו שמרע"ה הזכיר שם בן מ"ב והרג את המצרי שהוא נפש קין מצד הרע כן אלישע הזכיר שם בן מ"ב והרג מ"ב ילדים. ועי' ליקוטי הש"ס (ראש השנה): מ"ש רז"ל [במסכת סוטה] בפסוק ויקלל אותם אלישע כי ראה שנתעברו אמותם בליל י"כ כי ב"כ הוא שליטת הבינה והם חטאו ב"כ על כן קללם בשם מ"ב המאיר ב"כ וע"כ מתו מ"ב נערים. ועי' פע"ח (שער יו"כ ד') והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעין את השם המפורש יוצא מפי כה"ג בקדושה ובטהרה שם מ"ב דאנא בכח כו'. ועוד בעניין ביאור מהות שם מ"ב עי' ע"ח שער ט פרק ב': אמנם כוונת מ"ב זה הוא להעלות כל הברורים משם אשר נשאר מזעיר ונוקבא ביצירה ועשיה כי כל שם מ"ב הוא להעלות כנודע אם כן ודאי הוא כי בשם זה נרמז מיתת המלכים ועל סדר מיתתן הוא סדר העלאתן ע"י בירור בכח שם זה (פי' אבגית"ץ).

⁸³⁰ "לברד" גי' מ"ב עי' שעה"כ ר"ה ו' צז ע"א.

⁸³¹ עי' ספר הליקוטים (איוב כו): נוטה צפון על תוהו תולה ארץ על בלימה. פירוש, תלה העולם, על בלי, אותיות, שהוא בגימטריא מ"ב. בל"י במלוי, כזה. ב"ת למ"ד י"ד, בגימטריא אבגית"ץ. וכן הוא הנעלם של בלימה, בזה השם ברא את העולם. שנאמר כי הוא אמר ויהי. כ"י ו"א בגימטריא מ"ב. ועל כל דבר ודבר ופעולה, היה הדיבור של ל"ב נתיבות ו"ס, וכל א' וא' היה אות אחת מ"ב. זש"ה אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן, וכבוד"י. גימטריא מ"ב. וזה השם מסר הקב"ה למרע"ה, שנאמר אה"ה אשר אה"ה.

⁸³² בעליית ארונו של יוסף מהנילוס - אמנם עי' תנחומא שם (וכן הוא בזהר בשלח מו ע"א) שעכ"פ לגירסתינו אמר "עלה שור" פעם אחת בלבד אמנם עי' רש"י (לב ד) שכ' כגירסת רבינו.

(מלכים ב' ב כג) עלה קרח עלה קרח⁸³³, הזכיר בו הכתוב ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה', והוא שם בן מ"ב אותיות, ולכך נהרגו מ"ב ילדים, הוא שכתוב (שם כד) ותצאנה שתיים דובים מן היער ותבקענה מהם מ"ב ילדים. ובא לשון ויך את המצרי כלשון (מלכים ב' יט לה) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אישור, שאין הכונה הכאת יד כי אם הכאת כח.

(ב כג) ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – יתכן לפרש כי נרמז כאן ענין התפלה ומתוך הצרה וגודל השעבוד, כווננו אל העשר, ואל הראש ועד הסוף. וכענין שכתוב (ישעיה נח ט) אז תקרא וה' יענה⁸³⁴. ולכך נרמזו כלם בכאן, הוא שאמר ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה וישמע אלהים ויזכור אלהים כנגד היראה⁸³⁵ והחכמה והבינה, את אברהם את יצחק ואת יעקב הגדולה והגבורה והיסוד⁸³⁶ ושני עמודים בכללן⁸³⁷, וירא אלהים כנגד התפארת⁸³⁸, וידע אלהים כנגד המלכות⁸³⁹. ותן לבך כי לא הזכיר "בני ישראל" אלא "עם"⁸⁴⁰. "וירא אלהים" כדי לרמזו על תפארת ישראל, כי שם יזעקו בני ישראל, ושם יתפללו בשאלת צרכיהם⁸⁴¹, ואליו אנו מברכים בקדיש "אמן יהא שמיה רבא⁸⁴² מברך", ואנו אומרים "לעלם לעלמי

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁸³³ עי' לעיל הערה 829.

⁸³⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 148, ועי' לקמן פסוק כה וברמב"ן שם מש"כ בשם ספר הבהיר. ⁸³⁵ עי' זהר חדש (מה ע"ב): וכתוב ראשית חכמה יראת ה' בגין דברי שא בעי למדחל מינה ולבתר לסלקא בחכמה ד"א ראשית חכמה יראת ה' דא יראה עילאה ובגין דהיא רישא לתתאי נקטא שמא דעילאה וע"ד אקרי אטרת בשמא דכתרא עילאה טמירא דכולא ליחדא רישא בסופא ובחד שמא אתכלילת.

תרגום: וכתוב ראשית חכמה יראת ה' משום שבראש צריך לירא ממנה ואחר כך לעלות בחכמה דבר אחר ראשית חכמה יראת ה' זו היראה העליונה ומשום שהיא ראש לתחתונים לקחה שם העליון ועל זה נקראת עטרת בשם הכתר העליון הטמיר מהכל ליחד הראש עם הסוף ובשם אחד נכללת. ועי' זהר (חלק א דף עט ע"ב): ועל דא אמרו דאיהי נשמתא לנשמתא אתערא לגברא בירא"ה ובחכמת"א נשמתא אתערא לאיניש בבינה הה"ד (איוב כח כח) ויאמר לאדם הן יראת אדנ"י היא חכמה וגו'.

תרגום: ועל זה אמרו (שההוא) שהוא הנשמה לנשמה הזו, מעוררת את האיש ביראה ובחכמה. הנשמה, מעוררת את האיש בבינה. זהו שכתוב "ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגו'".

⁸³⁶ על אף שתמיד מידת יעקב היא מידת הת"ת עי' זהר (ח"ג דף רכג ע"ב): גוף וברית חשבינן חד.

⁸³⁷ עי' זהר חדש (כו ע"ב): תרין כרובין דלעילא, אינון נצח והוד, ואינון תרין סמכין דגופא.

⁸³⁸ עי' לקמן הערה 931.

⁸³⁹ עי' זהר קדושים דף פג ע"ב ש"וידע" היא לשון של זיווג וזהו עיקר המלכות שכן הוא הנוק'. ועי' לקמן פסוק כה ברמב"ן בשם הבהיר.

⁸⁴⁰ עי' זהר (ח"ב מה ע"ב): ויסב אלה"ם את העם דרך המדבר ים סוף לתקנא ארחא לאתריה רבי יהודה אמר מאי שנא כד הוו ישראל במצרים דכתיב (שם ה א) שלח את עמי (שם ט ב) כי אם מאן אתה לשלח את עמי (שם ד כב) בני בכורי ישראל ובההוא זמנא לא הוו גזירין ולא אתקשרו ביה כדקא יאות והכא דהוו גזירין ועבדו פסחא ואתקשרו ביה קרי לון את העם.

אלא בגין ההוא ערב רב דאתדבקו בהו ואתערבו בהדיהו קרי לון את העם סתם כמה דאת אמר (שם לב לה) ויגוף יהו"ה את העם על אשר עשו את העגל (שם א) ויקהל העם על אהרן וירא העם כי בשש משה וכן כלהו

תרגום: ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף לתקן דרך למקומה רבי יהודה אמר מה שונה כשהיו ישראל במצרים שכתוב שלח את עמי (שם ט) כי אם מאן אתה לשלח את עמי בני בכורי ישראל ובאותו זמן לא היו מהולים ולא נקשרו בו כראוי וכאן שהיו מהולים ועשו פסח ונקשרו בו קרא להם את העם.

לא משום ערב רב שנדבקו בהם והתערבו עמהם קרא להם את העם סתם כמו שנאמר ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל ויקהל העם על אהרן וירא העם כי בשש משה וכן כלם.

⁸⁴¹ עי' דע"ה ח"א דף נה ע"ב ז"ל נצטמצם והתפשט באור עצמותו והתלבש באצילות ואז נקרא הוא ע"י האצילות בשם הויה ב"ה ואליו הוא כל התורה והעבודה וכל התפילות כולם ואנו עובדים אותו ע"י שנתלבש באצילות כי ע"ז נתגלה.

⁸⁴² עי' ספר הקנה (עמוד מג): גדולה וקדושה שהם חסד ופחד תנו לתפארת ממה שאתם מקבלים

עלמיה יתברך, הזכיר ה' עולמות כנגד ה' ספירות⁸⁴³ שמשם ולמעלה וצריך הוא לחבר מלת עלמיה ליתברך⁸⁴⁴, ואין להפסיק בהם כלל, כשם שאין להפסיק הכתר מאין סוף⁸⁴⁵, שמע נא ואתה דע לך.

(ב כה): וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת יש בכתוב הזה סוד גדול מסתרי התורה, לומר כי עלה ענויים למאור פניו⁸⁴⁶, וקרוב אותם אל הדעת, כענין בקרב שנים תודיע ברנז רחם תזכור (חבקוק ג ב), ולכן יאריך הכתוב בזה אחרי שאמר כבר, וישמע אלהים, ויזכר אלהים, ונתפרש הפסוק הזה במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה⁸⁴⁷ תבינהו משם.

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

מבינה המקבלת מכ"ע באמצעות החכמה וזהו שמה רבא, כי השם השם הגדול שהוא שם בר"א רומז בתפארת וע"כ כשמזכיר שמה רבא יכוין ביה"ה באותיותיו ובנקודותיו.
⁸⁴³ ע"י דבריו לקמן דברים ו ד.

⁸⁴⁴ ע"י של"ה מסכת תמיד נר מצוה וז"ל: מש"כ הר"ר יוסף גיקטלייא [בשו"ת והוא מקור לדברי השו"ע סי' נו סעיף ב] וזה לשונו שאלתם מה שכותבים קצת פוסקים בעניית קדיש שאין עונין אלא עד עלמיה ולא עוד אם אמת אתם וראוי לעשות כך או לא מפני שיש אנשים אחרים שסומכים עלמיה ליתברך איזה כת מאלו צודקת. תשובה אוי להם לפתאים אשר עברו ונענשו ודאי המפריש בין עלמיה ליתברך כאילו הפריד וקצץ במקום דליכא קיצוץ להפריד ח"ו אלא מדבק עלמיה ליתברך והאריך בטעם הדבר עכ"ל. והר"מ מרקנאט"י כתב גם כן לבאר עניין זה בטעמי המצות וזה לשונו ואסרו חכמים ז"ל להפסיק בין קדיש ליתברך ושלשתן אלו כולן אב אחד להם ומבטן אחד יצאו הקבלה האמיתית. וזולת טעם שלהם מצאתי ד"ת גדל"הא יתברך אלו שלוש יוד"ן שם אחד משם המפורש היוצא מויסע ויבא ויט ושם זה יוצא מיברכך יאר ישא לפיכך המפסיק בין אלו שלוש יוד"ן פוסק את השם עד כאן לשונו.

⁸⁴⁵ ע"י תיקו"ז (עו ע"ב): כתר עלאה שריא ברישא דבר נש דתמן מחשבה סתימאה וכמה דמחשבה איהי סתימא כך איהו סתים אין סוף אתקרי מלגאו כתר עלאה מלבר. תרגום: כתר עליון שורה בראש אדם ששם מחשבה סתימאה וכמו שמחשבה היא סתומה כך הוא סתום נקרא מבפנים אין סוף וכתר עליון מבפנים.

ע"י יהל אור על הזהר (ח"ב מב ע"ב): ר"ל אפילו מה שאנו קוראין לו א"ס ג"ז מסט' דכתר רק לפי שאין מדה גבוה מן הכתר לפיכך אנו מייחסין לו א"ס כמ"ש שדרך הכתובים להמשיל במדת הגבורה אריה שאג וכו' (יהל אור).

⁸⁴⁶ ע"י לקמן הערה 867.

⁸⁴⁷ ספר הבהיר אות עו ז"ל: ומאי "בקרוב שנים תודיע" (חבקוק ג ב). כך אמר ידעתי שאתה האל הקדוש דכתיב "מי כמוכה נאדר בקדש" (שמות ט"ו יא) וקדש בך ואתה בקדש ואעפ"כ בקרב שנים תודיע. ומאי תודיע תרחם כד"א "וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים" (שם ב כה). מאי וידע משל למה"ד למלך שהיתה לו אשה נאה והעמיד ממנה בנים וחיבבם וגדלם. ויצאו לתרבות רעה שנאם ושנא אמם. חזרה אמם אליהם ואמרה בני למה אתם עושים כך שאביכם שונא אותי ואתכם עד שנחמו וחזרו לעשות רצון אביהם ראה אביהם כך אהבם כבתחילה וזכר אמם הה"ד (שם) וירא אלהים וגו' וידע וגו' וכתוב ובקרוב שנים תודיע.

פירוש דברי הבהיר לענ"ד: יחקור מהו דבר זה שיש "ידיעה" באמצע שני צרה. ומפרש שאע"פ שה' ית' הוא קדוש ומרום מאיתנו עכ"ז הוא מתחבר איתנו בחיבור כעין של אישות ואהבה שכן ע"ז רומזת לשון "ידיעה" כעין מאמר הכתוב (בראשית ד א) "והאדם ידע את חוה". והנה רבי נחוניא בן הקנה במשלו על דברי הפסוק "וידע אלקים" רומז כאן לכך שהחיבור הוא בין הקב"ה (המלך) הרי הוא שורש כל השפע לשכינה (אשה נאה) שהיא בית קיבול לכל השפע ואילו כלל ישראל הם הבנים של השכינה ותולדותיה. וכאשר כלל ישראל נמצא בחסרון אזי השכינה נפרדת משרשה (הרי הוא בחי' גלות השכינה שכן השכינה לעולם מצויה ביחד עם כלל ישראל בכל"מ) וכאשר כלל ישראל חוזרים למציאותם האמיתית אזי תשובתם (נחמו וחזרו לעשות רצון אביהם) גורמת תיקון לשכינה דהיינו חיבור של השכינה עם מקורה. ולכאורה הוא הסוד אשר אליו רומז כאן רבינו.

לענין סוד "בקרוב שנים" ע"י זהר בראשית (ז ע"ב): אשכחנא בספרא דשלמה מלכא שמא גליפא דשבעין ותריין שמהן אגליף עלוי בתיבין בגין דאתוון דאלפא ביתא דאגליף ביה אבוי בקדמיתא כד מית פרחו מניה והשתא דאלישע חבק ליה אגליף ביה כל אינון אתוון דשבעין ותריין שמהן ואתוון דאלין שבעין ותריין שמהן גליפן אינון מאתן ושיתסר אתוון וכולהו אתוון אגליף ברוחיה (נ"א בדיבורא) אלישע בגין לקיימא ליה באתוון דשבעין ותריין שמהן וקרא ליה חבקוק שמא דאשלים לכל סטריין אשלים לחבקוקין כדאתמר ואשלים לרזא דמאתן ושיתסר אתוון דשמא קדישא בתיבין אתקיים לאהדרא רוחיה ובאתוון אתקיים כל גופיה על קיומיה ועל דא אקרי חבקוק ואיהו אמר (חבקוק ג ב) יהו"ה שמעתי שמעך יראתי שמענא מה דהוה לי דאטעימנא מההוא עלמא ודחילנא שרא למתבע

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – וידע אלהים, וירא אלהים, כבר בארתיו (פסוק כג), והוא כענין (במדבר ו) יאר ה' פניו אליך⁸⁴⁸. וידע אלהים, הוא מענין ע"ן הדעת, כי נמשך שפע מן הרחמים אל הדעת לרחם על ישראל, וכן תמצא בספר הבהיר (אות ע"ט⁸⁴⁹) מאי וידע אלהים, משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו אשה והעמיד ממנו בנים, חבבן וגדלן ויצאו לתרבות רעה, שנאם ושנא אמם. חזרה אמן עליהם, בני למה אתם כך שאביכם שונא אותי ואתכם, עד שחזרו לעשות רצון אביהם. ראה אביהם כך, אהבם כבתחלה וזכר את אמם, הה"ד וירא וידע ע"כ. ועל זה נאמר (משלי יא) ובן כסיל תוגת אמו, ולא אביו, לפי שאמו מרוחקת מאביו בשבילו, ומכאן ראייה ברורה שכל זמן שישראל בגלות, השפיע והאצילות נפסק מן המרכבה⁸⁵⁰, ומאור הפנים רחוק מהדעת, ואז הבנים גולים. וכשחוזרים בתשובה, הוא

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

רחמין על נפשיה ואמר יהו"ה פעלך דעבדת לי בקרב שנים יהון חייהו כמו חייו וכל מאן דאתקשר באינון שנים קדמוניות חיין אתקשרו ביה בקרב שנים תודיע להווא דרגא דלית (בה) חיין כלל. תרגום: מצאנו בספרו של שלמה המלך שם חקוק ששבעים ושנים שמות חקוקים עליו בתיבות משום שאותיות הא"ב שחקק בו אביו בראשונה כשמת פרחו ממנו. וכעת שאלישע חבק אותו חקק בו כל אותן האותיות של שבעים ושנים השמות והאותיות של שבעים ושנים השמות הללו החקוקים הם מאתים ושש עשרה אותיות ואת כל האותיות חקק ברוחו (בדיבור) אלישע כדי להעמידו באותיות של שבעים ושנים שמות. וקרא לו חקוק השם שמשלים את כל הצדדים משלים את החבוקים כמבואר והשלים לסוד של מאתים ושש עשרה האותיות של השם הקדוש. בתיבות התקיים להחזיר את רוחו ובאותיות התקיים כל גופו על קיומו ועל כן נקרא חבקוק. והוא אמר "ה' שמעתי שמעך יראתי" "שמעתי" מה שהיה לי שטעמתי מהעולם ההוא ופחדתי. התחיל לבקש רחמים על נפשו ואמר "ה' פעלך" שעשית לי "בקרב שנים" יהיו "חייהו" כמו חייו. וכל מי שנקשר באותן השנים הקדמוניות נקשרים בו. "בקרב שנים תודיע" לאותה הדרגה שאין (בה) חיים כלל. בחינת ה"שנים" שהיתה אצל חבקוק היא שעל אף שעזבה אותו החיות הקודמת חזרה לו חיות המכונה "שנים קדמוניות". ועי' אד"ר (קלח ע"ב): "בקרב שנים" אינון "שנים קדמוניות" דאקרון "ימי קדם" עכ"ל. ועי' שם קלד ע"ב ש'ימי עולם' הוא כינוי לז"א ו'ימי קדם' הוא כינוי לא"א. לומר לך שיש חילוק בין בחינותיהם. ובביאור העניין עי' ב"ע קצט ע"א ז"ל ז"ת של רד"ל"א נק' שנים קדמוניות שהם קדמאין לכל האצילות ומשם נמשך חיות לז"א וז"ש דאקרין ימי קדם ר"ל ו'ימי בראשית כמ"ש רז"ל אם יהיו חטאיכם כשנים ואמרו (שבת פט ע"ב) כשנים הללו ססדורות ובאות מו' ימי בראשית והם ו' אלפים שנים שהעולם מתנהג בהם מסט' דז"א עכ"ל. דהיינו ש'שנים' הוא כינוי לר"ק. אם כן יוצא לנו עומק נוסף שד"ז שכלל ישראל מעורר גילוי חדש גורם להם לעלות לרובד יותר עליון.

⁸⁴⁸ עי' לקמן הערה 867.

⁸⁴⁹ עי' לעיל הערה 847.

⁸⁵⁰ עי' זהר (ח"ב קנב ע"ב): בזמנא דהווי ישראל בארעא קדישא הוה נחית לון מזונא מאתר עלאה ואינון יהבי חולק תמצית לעמין עובדי עבודה זרה ועמין כלהו לא אתזנו אלא מתמצית והשתא דישראל אינון בגלותא אתהפך בגוונא אחרא.

מתל למלכא דאתקין סעודתא לבני ביתיה כל זמנא דאינון עבדי רעותיה אכלי סעודתא עם מלכא ויהבי לכלבי חולק גרמין למגרר בשעתא דבני ביתיה לא עבדי רעותא דמלכא מלכא יהיב כל סעודתא לכלבי וסליק לון גרמי.

כגוונא דא כל זמנא דישראל עבדי רעותא דמאריהון הא על פתורא דמלכא אינון אכלי וכל סעודתא אתתקן להון ואינון מההוא חדוה דלהון יהבי גרמי דאיהו תמצית לעובדי עבודה זרה וכל זמנא דישראל לא עבדי רעותא דמאריהון אזלי בגלותא והא סעודתא לכלבי ואסתלק לון תמצית (יחזקאל ד יג) ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים דהא תמצית דגעוליהון אכלי ווי לברא דמלכא דיתיב ומצפה לפתורא דעבדא מה דאשתאר מגו פתורא איהו אכיל.

דוד מלכא אמר (תהלים כג ה) תערך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה תערוך לפני שלחן דא סעודתא דמלכא נגד צוררי אינון כלבי דיתבי קמי פתורא מצפאן לחולק גרמין ואיהו יתיב עם מלכא בענוגא דסעודתא בפתורא.

תרגום: בזמן שהיו ישראל בארץ הקדושה היה יורד להם מזון ממקום עליון והם נותנים חלק תמצית לעמים עובדי כוכבים וכל העמים לא נזונו אלא מהתמצית ועכשיו שישראל הם בגלות התהפך לגון אחר.

משל למלך שהתקין סעודה לבני ביתו כל זמן שהם עושים את רצונו אוכלים סעודה עם המלך ונותנים לכלבים חלק העצמות לגרר בשעה שבני ביתו לא עושים את רצון המלך המלך נותן את כל הסעודה לכלבים ומעלה להם את העצמות.

כמו זה כל זמן שישראל עושים רצון רבונם הם אוכלים על השלחן הזה של המלך וכל הסעודות מתקנות להם והם מאותה שמחה שלהם נותנים עצמות שהן תמצית לעובדי כוכבים וכל זמן שישראל לא עושים רצון רבונם הם הולכים לגלות והסעודה הולכת לכלבים ועולה להם התמצית

ממשיך רחמיו אל הדעת ואוהב את הבנים כבתחלה, ואז הבנים ננאלים, וזהו שהזכיר כאן וירא וידע, ומזה ננאלו וזה מבואר.

(ג א): ומשה היה רעה את צאן יתרו התנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר האלהים תרבה:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – ומשה היה רועה, כבר היה⁸⁵¹, כי לא אמר ויהי משה רועה כמו שאמר (בראשית ד ב) ויהי הבל רעה צאן או שיאמר וירעה את צאן. וידוע כי מוכן היה מששת ימי בראשית להרוג המצר⁸⁵², ולכך הזכיר וירא מלאך ה' אליו בלבת אש, וכבר יש לך התעוררות באותיות לכה⁸⁵³. וכמוהו לפי דעת, (איוב א א) איש היה בארץ עוץ איוב שמו⁸⁵⁴, כי היה אפשר לומר ויהי איש בארץ עוץ איוב שמו, כמו (שמואל א' א א) ויהי איש אחד מן הרמתיים, (רות א א) ויהי בימי שפוט השופטים, (אסתר א א) ויהי בימי אחשוורוש. ומה שהזכיר פעם אחרת והיה האיש ההוא תם וישר, הויה אחר הויה, נראה כי איוב היה בשלישית כי כן המדה, פעמים שלש עם נבר⁸⁵⁵, ומשם זכה לחיי עולם, להיות נפשו צרורה בצרור החיים, בסוף אחרי שנתכפרו לו עונות ראשונים.

מה שהזכיר אחר המדבר, פתרונו שנכלל בו לשון הנהגה מלשון (תהלים מז ד) ידבר עמים תחתינו. והכונה כי מתוך המרעה נתן לבו בענין הפרנסה מאיזה מקום מתפרנס הכל, ונכנס מענין לענין ומחכמה לחכמה עד שהגיע אל האלהים חורבה, כלומר הר האלהים שהוא חורבה, היא מרת הדין, שהיא מדה שניה לחסד, שמשם באה הפרנסה לעולם⁸⁵⁶,

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים שהרי תמצית הגעל שלהם הם אוכלים אוי לבן המלך שיושב ומצפה לשלחן העבד ומה שנשאר מתוך השלחן הוא אוכל.

דוד המלך אמר תערך לפני שלחן נגד צררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה תערך לפני שלחן זו סעודת המלך נגד צררי אותם הכלבים שיושבים לפני השלחן ומצפים לחלקת עצמות והוא יושב עם המלך בענג של הסעודה בשלחן.

ועוד ע"י שעה"כ דרושי הפסח דרוש א'.

⁸⁵¹ ע"י ספר הפליאה (עמוד תרב): הבל נאחז מנצח והוא שנתן תורה לישראל וזהו ומשה היה רועה את צאן היה כבר, ומ"מ צריכים אנו לדעת את הבל שילדה והוא השפעת הנצח ומאין הרחמים באו בנצח לכן שב ואמר ויהי הבל כלומר מהמדה הנקרא א"ל הוא חסד עולם שכן ויה"י בגי' א"ל.

⁸⁵² ע"י לעיל הערה 826.

⁸⁵³ ע"י לקמן ג י.

⁸⁵⁴ ע"י בשעה"פ איוב א': כבר הודעתך בשער הגלגולים, כי הנשמות הקדושות נמסרו ביד הקליפות, ע"י חטאו של אדה"ר. וכן בכל פעם שחוטא כל אדם מישראל, כפי ערך חטאו כך גורם. והנה בראות הקליפות איזו נשמה יקרה עד מאד, רוצים לטנפה בתכלית, כדי לאבדה, שלא תוכל להתקן, ותשאר תמיד בחלקה. ולכן מביאים אותה בטיפת זרע איזה רשע. וז"ס צדיק בן רשע, כמשה"ה מי יתן טהור מטמא ולכן אין לתמוה מן אברהם שנולד מן תרח. ואמנם כשגובר הטוב של הנשמה הזאת, לא די שהיא נתקנת, אלא גם היא מתקנת את כל הקריבים לה. וז"ס מ"ש ז"ל על פסוק ואתה תבא אל אבותיך בשלום, בשרו שיחזור אביו תרח בתשובה, ולכן הוצרך להתקן אח"כ לבא בגלגול איוב כמו שנבאר. והענין הוא, דע, כי כאשר תרח בעל את אמתלאי אשתו, היתה נדה, וכראות הקליפות טנוף כזה, הכניסו בטיפה ההיא נשמת אברהם, כדי לאבדה, והניחוה לצאת מתוכם ברצונם, כי חשבו שיתאבד שם, אם בהיות שניהם אביו ואמו עומדי אלילים, חוטאים ומחטיאים למכור פסילים לע"ז. ואם בפרט, בהיות הבעילה עצמה בעילת נדות כנזכר. וזהו הטעם שנקרא אברהם גר צדק, כי בראשונה היה תוך הקליפות.

וע"י ספר לקוטי תורה ספר איוב: דע, כי איוב בן יבמה היה, כי עוץ מת בלא בנים, ויבמה בוז אחיו והוליד איוב. וזהו בארץ עוץ, ר"ל באשת עוץ כי האשה נקרא' ארץ ולכן אליה בן ברכאל הבווי ממשפחת רם אברהם ואיוב נולד מהול וז"ש איש תם וישר וסר מרע מכל חטא שהיה בו מקודם [בגלגול תרח]. ענין איוב, דע, כי גלגול איוב ואשתו הם תרח ואשתו שהם אביו ואמו של אברהם אבינו ע"ה אמתלאי בת כרנבו כנזכר בדחז"ל ונתגלגלה בדינה בת לאה ונשאת אל איוב, והנה דע כי כבר ביארנו שכל הנשמות נפלו בעמקי הקלפיה ע"י חטא אדה"ר והנה כשיש נשמה א' יקרת הערך תוך הקליפה אינן מניחין אותה הנשמה לצאת מתחת ידם כי נזונים ע"י וכו'.

⁸⁵⁵ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 297. וע"י עוד לעיל פרשת ויגש הערה 756.

⁸⁵⁶ ע"י תיקו"ז (ד ע"א): חכמה נחית בברכה דכהנא בימינא וביה הרוצה להחכים ידרים אימא נחית

שנאמר (תהלים קלו כה) נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו. ואמר הר האלהים שהוא אחד מן האבות, ואין הרים אלא אבות שנאמר (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה' ⁸⁵⁷, והוא מלשון הורים. והזכיר לשון חורבה על מדת הדין, מלשון (דברים לג) ואשר הרב גאותך, שבארו על דרך הקבלה ⁸⁵⁸ כי גאותן של ישראל אשור הרב, שהוא מדת הדין. ומזה דרשו רז"ל (שבת פט ע"ב) לא הר חורב שמו אלא הר סיני שמו, ולמה נקרא שמו חורב שמשם יצאה חורבה לעכו"ם. וכן תמצא באליהו (מלכים א יט) בענין עוגת רצפים שמצא מראשותיו בדרך המדבר, וכתוב (שם) וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חורב, ורז"ל הבינו מלת אחר כלשון ההולך אחר חברו, ומזה דרשו כל מקום שהיה משה הולך במדבר היה המדבר בורח ונעשה ישוב. וכונתם בזה כי הקב"ה היה פותח לו שערי חכמה והיה רואה שעדיין לא הגיע למה שהיה דורש עד שבא אל הר האלהים, והוא חורבה כלומר מדת הדין, והיא האש האוכלת הקרבנות, שנאמר (ויקרא ט) ותצא אש מלפני ה' ותאכל את העולה וגו' ⁸⁵⁹. כנגדה באדם הנפש והיא האוכלת, שנאמר (שם ז) הנפש האוכלת ⁸⁶⁰. ועל כן נראה לו המלאך בלבת אש בענין הראוי למדת הדין, ומתוך הסנה. ועל כן נהפך המטה לנחש וידו מצורעת והמים לדם, ועל כן הזכיר בסוף הפרשה (שמות ד) ויחר אף ה' במשה, וכתוב אחריו ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה, ונרמז בו השם למפרע ⁸⁶¹, בשכבר הודעתך בפרשת הפלגה שהוא מורה על מדת הדין בכל מקום שהוא רשום למפרע, וענין הפרשה מוכיח כן באשר הוא שם.

(ג ב): וַיֵּרָא מֶלְאֲכָי ה' אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ מֵתוֹךְ הַסֶּנֶה וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסֶּנֶה בֶּעֶר בָּאֵשׁ וְהַסֶּנֶה אֵינָנו אֶכָּל:

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

בקדושה דליואי משמאלא וביה הרוצה להעשיר יצפין.
תרגום: החכמה יורדת בברכת הכהן בימין, ובו הרוצה להחכים ידרים (ב"ב כה ע"ב). האם יורדת בקדושת הלויים משמאל, ובו הרוצה להעשיר יצפין (שם).
⁸⁵⁷ עי' זהר (ח"ג רמג ע"א): טורין רברבין, דאינון אברהם יצחק ויעקב, הדא הוא דכתיב, (מיכה ו ב) שמעו הרים את ריב יהוה.
⁸⁵⁸ עי' זהר (ח"א דף רנב ע"א): פתח רבי אלעזר ואמר אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ב' מגן עזרך ואשר חרב גאותך. א"ר אלעזר וכי גאותן של ישראל בחרב הוא לאו הכי דהא חרב לעשו אתייהבת דכתיב ועל חרבך תחיה אלא הכי שמענא מאבוי דאלין ת"ח דכד שמעין מלה ולא אתיישב בלבהון ואינון מגיחים קרבא דין עם דין כאינון מגיחי קרבא בחרבא ובעיין לקטלא דין לדין עלה.
תרגום: פתח רבי אלעזר ואמר "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה" מגן עזרך ואשר חרב גאותך".
אמר רבי אלעזר וכי גאותם של ישראל בחרב הוא לא כך שהרי החרב ניתנה לעשו שכתוב "ועל חרבך תחיה". אלא כך שמעתי מאבי שאלו הם תלמידי חכמים שכאשר שומעים דבר ולא מתיישב בלבם והם לוחמים קרב זה עם זה כאותם לוחמי קרב בחרב ורוצים להרוג זה את זה עליה.
⁸⁵⁹ עי' זהר (ח"ג לג ע"א): ותצא אש מלפני יהוה ותאכל על המזבח את העולה (ויקרא ט כד) אמר רבי יהודה דא אוריאל דאתחזי בשלהוביתא דאשא על מדבחה כמה דאתמר רביע על קרבנא וכדין חדוותא הוה בכלא דהא אתקבל ברעוא כמה דכתיב וירא כבוד יהוה אל כל העם ואי לאו הוה ערבוביא דבני אהרן מן יומא דנפקו ישראל ממצרים לא אשתכח רעוא הכי לעילא ותתא
תרגום: ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה, אמר רבי יהודה זה אוריאל שנראה בשלהבת אש על המזבח, כמו שנאמר רובץ על הקרבן. ואז היתה שמחה בכל, שהרי התקבל ברצון, כמו שכתוב וירא כבוד ה' אל כל העם. ואם לא היתה הערבוביא של בני אהרן מיום שיצאו ישראל ממצרים, לא נמצא רצון כך למעלה ולמטה.
ועי' עמק המלך (שער טז פרק יא): "ותצא אש מלפני ה'" פירוש ממלכות אשר היא לפני ה', שהוא ז"א כנזכר. ועי' ע"ח (שער טו פרק ג) המלכות נקרא לפני ה' שהוא לפניו של הת"ת.

⁸⁶⁰ עי' ספר הפליאה (עמוד רפא): על ידי אכילה יגיע המעלה אל הנפש האוכלת והנאכלת שאם האכילה נקייה תשיג בדברים נקיים ויתעלה בהם ואם האכילה פחותה תרד ממעלתה ותשכון במדור פחות ממנה כן הדבר באוכל ונאכל. ומה שיגיע אל הבשר יגיע אל הנפש כי הבשר כלי הנפש והנפש כואבת ודואגת עליו.

⁸⁶¹ עי' לעיל פרשת נח הערה 399 ועי' עוד בדברי רבינו פרשת במדבר (א נא).

עיי' רמב"ן: ועל דרך האמת, המלאך הזה הוא המלאך הגואל⁸⁶² שנאמר כי שמי בקרבו (להלן כג כא)⁸⁶³, הוא שאמר ליעקב אנכי האל בית אל (בראשית לא יג), ובו נאמר (שמות ג ד) ויקרא אליו אלהים⁸⁶⁴. אבל יקרא במדה ההיא מלאך בהנהגת העולם, וכן כתיב ויוציאנו ה' ממצרים (דברים כו ח), וכתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים⁸⁶⁵ (במדבר כ טז), ונאמר ומלאך פניו הושיעם (ישעיה סג ט⁸⁶⁶), כלומר מלאך שהוא פניו⁸⁶⁷, כדכתיב פני ילכו והניחותי לך (להלן לג יד⁸⁶⁸). והוא שנאמר בו, ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית⁸⁶⁹ אשר אתם הפצים הנה בא (מלאכי ג א), ועוד תבין זה בפסוקים הבאים בעזרת השם.

(ג ד): ויִרְא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֶּנֶה וַיֹּאמֶר מִשֶּׁה מִשֶּׁה וַיֹּאמֶר הַגִּבִּי:

עיי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – טעם הכפל במשה ובשאר הנביאים, כדי לבאר שהקריאה ההיא ומה שנמשך אחריה הכל בהסכמת הרחמים והדין⁸⁷⁰, וקראו השמות בלשון כפל מאת הקב"ה לא מצאנום בתורה כי אם ארבעה.

(ג ה) וַיֹּאמֶר אֵל תִּקְרַב הָלֶם שֶׁל נְעֻלְיָךְ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּת קִדְשׁ הוּא:

עיי' רמב"ן: לא הגיע עדיין למעלתו הגדולה בנבואה, כי בהר סיני נגש אל הערפל אשר שם האלהים (להלן כ כא), וכן ענין הסתרת פנים שעדיין לא עלה למה שנאמר בו, ותמונת ה' יביט (במדבר יב ח)⁸⁷¹.

עיי' ר' בחיי: וע"ד השכל – של נעליך לא אמר חלוץ כמו בענין היבום שהזכיר בו (דברים כה) וחליצה נעלו, ולא אמר שלוף כמו בענין הקנין שכתוב (רות ד) שלף איש נעלו, אך בענין הנבואה הזכיר של מלשון שלילה, הוהירו שישלול ממנו החומריות, שהמשילם לנעלים⁸⁷²

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁸⁶² עיי' לעיל פרשת ויצא הערה 655.

⁸⁶³ עיי' לעיל פרשת חיי שרה הערה 562.

⁸⁶⁴ עיי' תיקו"ז ריש תיקון נה, מלך על כל הארץ אלהים ודא לבא לשמאלא מלכות.

⁸⁶⁵ עיי' עבודת הקודש (חלק ג פרק יב): אמרו וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, כלומר ששלח המלאך הגואל סוד השכינה בגלות עם ישראל ויוציאנו ממצרים כדי שיצא הוא.

⁸⁶⁶ עיי' זהר (ח"א דף קכ ע"ב): ומלאך פניו הושיעם דא שכינתא דאיהי עמהון בגלותא.

⁸⁶⁷ עיי' זהר (ח"א דף פו ע"א): לא יהיה לך אלהים אחרים על פני רבי יצחק אמר אלהים אחרים לאפקא שכינתא על פני לאפקא אפי מלכא דבהו אתחזי מלכא קדישא ואינון שמיה והוא אינון הוא שמיה דכתיב (ישעיה מב ח) אני יהוה הוא שמי הוא ושמיה חד הוא בריך שמיה לעלם ולעלמי עלמיה.

תרגום: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני רבי יצחק אמר אלהים אחרים להוציא שכינה על פני להוציא פני המלך שבהם נראה המלך הקדוש והם שמו והוא הם הוא שמו שכתוב אני ה' הוא שמי הוא ושמו אחד הוא ברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים.

⁸⁶⁸ ז"ל התרגום אונקלוס שם: אמר שכינתי תהך ואניח לך.

⁸⁶⁹ עיי' ר' בחיי לקמן לג יג.

⁸⁷⁰ עיי' זהר (נח דף ס ע"א): אית ליה תרין רוחין רוחא חד בעלמא דין ורוחא חד בעלמא דאתי והכי תשכח בכלהו צדיקי משה משה יעקב יעקב אברהם אברהם שמואל שמואל שם שם.

תרגום: יש לו שתי רוחות רוח אחת בעולם הזה ורוח אחת בעולם הבא. וכך תמצא בכל הצדיקים משה משה יעקב יעקב אברהם אברהם שמואל שמואל שם שם ע"כ.

ועיי' תיקו"ז (קכט ע"ב): וכפל שמיה תרין זמנין משה משה לאחדא בתרין הה"ן ה' עלאה ה' תתאה. תרגום: וכפל שמו פעמיים משה משה ולחברו בשני הה"ן ה' עליונה וה' תחתונה.

⁸⁷¹ עיי' לעיל הערה 862, ועיי' תיקו"ז (דף לב ע"א): מסטרא דעמודא דאמצעייתא איהי שכינתא מראה בהקיץ ומשה בסטריה דכתיב ביה פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה' יביט.

תרגום: מצדו של העמוד האמצעי היא שכינה מראה בהקיץ. ומשה מצדו שכתוב בו פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה' יביט.

⁸⁷² עיי' תיקו"ז (כח ע"א): כד אתקריב תמן למחזי עובדא דא אמר ליה הקדוש ברוך הוא "אל תקרב

לפי שהחומר דבק בגוף כמו שהמנעל דבק ברגל. וכשם שיש ביד האדם לשלול נעלו מעל רגלו, כן בידו שישלול ממנו החומרות כדי שיהיה מוכן לנבואה, וראוי להדבק באור השכל. והזכיר ביהושע של נעלך, כי הזכירו על שלילת מקצת לא על כלן⁸⁷³, וזוהי מעלתו של משה בהיותו משולל יותר מיהושע, שהרי משה פירש מן האשה ונאמר לו (דברים ה) ואתה פה עמוד עמדי (שבת פז ע"א), ולא נאמר כן ליהושע.

וע"ד הקבלה – של נעליך ירמוז שנגלית השכינה בשני גוונים, אש שחורה ואש לבנה⁸⁷⁴. שכן השכינה כלולה דין ורחמים⁸⁷⁵.

אדמת קדש הוא – מלת אדמת סמוכה לקדש, והוא הר סיני שכתוב (תהלים סח יח) ה' בם סיני בקדש. ועתה בתחלת נבואתו אמר לו אל תקרב הלום, כי מלת הלום רמז לשכינה⁸⁷⁶, שהרי לשון מלכות הוא כענין שכתוב (שמואל א' י כב) הבא עוד הלום איש, וכן (שם ב' ז יח) כי הביאותני עד הלום. ולפי שהשכינה נאצלת מן הקדש⁸⁷⁷, פתח לו פתח להתבונן בקדש והזכיר לו אדמת הקדש.

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

הלום של נעליך". הכא רמז דאתפשט מן גופא דיליה דאיהו נעל לגבי גופא אחרא דאתלבש. תרגום: כשהתקרב לשם לראות מעשה זה אמר לו הקדוש ברוך הוא "אל תקרב הלום של נעליך". כאן רמז שהתפשט מן הגוף שלו שהוא נעל לגוף אחר שהתלבש.

עי' זהר (ח"ג קפ ע"א): ת"ח ויאמר אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך וגו' וכי אמאי נעל הכא אלא אתמר דפקיד ליה על אתתא לאתפרשא מנה ולאזדווגא (ס"א באתר) באתתא אחרא דנהירו קדישא עלאה ואיהי שכינתא וההוא נעל אוקים ליה באתר אחרא (ס"א ואיהי שכינתא) אעבר ליה מהאי עלמא ואוקים ליה בעלמא אחרא

תרגום: בא וראה "ויאמר אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך וגו'", וכי למה הנעל כאן, אלא נתבאר שצוה לו על האשה להפרד ממנה ולהזדווג (במקום) באשה אחרת של אור קדוש עליון והיא השכינה. ואותה נעל בארוה במקום אחר (והיא השכינה), העבירוה מעולם הזה, ובארוה בעולם אחר.

⁸⁷³ עי' זהר (ח"ג קמח ע"א): ויהי ביום כלת משה כלת של משה ודאי דתנינן אמר ר"ש מאי דכתיב עלית למרום שבית שבי וגו' אלא בשעה שאמר לו קב"ה של נעליך מעל רגליך אזדעזע ההר אמר מיכאל קמי קב"ה רבש"ע תבעי לסתור אדם והא כתיב זכר ונקבה בראם ויברך אותם ולית ברכתא אשתכח אלא במאן דאיהו דכר ונוקבא ואת אמרת לאתפרשא מאתתיה א"ל הא קיים משה פריה ורביה השתא אנא בעינא דיתנסב בשכינתא ובגיניה יחות שכינתא לדיירא עמיה הה"ד עלית למרום שבית שבי ומאי שבי שכינתא דאתנסיבת עמך.

לקחת מתנות באדם באדם לא כתיב אלא באדם הידוע למעלה וביומא דנחתת שכינתא ההוא יומא דאתנסבא במשה נחתא הה"ד כלת משה כלת משה ממש וביהושע דאנפוי כאנפוי סיהרא כתיב של נעלך דלא אתפרש אלא בזמנין ידיען דהא לא אתנסיבת עמיה שכינתא כל כך ולא אתחזי ליה דכתיב (שם) ויפל יהושע על פניו ארצה אבל הכא כלת משה ודאי מתנות באדם מתנת כתיב זכאה חולקיה דמשה דמאריה בעי ביקריה על כל שאר בני עלמא.

תרגום: "ויהי ביום כלות משה", ודאי כלתו של משה, ששינינו אמר רבי שמעון, מהו שכתוב "עלית למרום שבית שבי וגו'", אלא בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא "של נעליך מעל רגליך", הזדעזע ההר. אמר מיכאל לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם (אתה) רוצה לסתור אדם, והרי כתוב "זכר ונקבה בראם ויברך אתם", ואין נמצאת הברכה אלא במי שהוא זכר ונקבה, ואתה אומר להפרד מאשתו. אמר לו הרי קיים משה פריה ורביה, כעת אני רוצה שישא את השכינה, ובשבילו תרד השכינה לדור עמו, זהו שכתוב "עלית למרום שבית שבי". ומהו השבי, שכינה, שנשאה לך.

"לקחת מתנות באדם", באדם לא כתוב אלא באדם הידוע למעלה, וביום שירדה השכינה, אותו יום שנשאה למשה, היא ירדה, זהו שכתוב "כלות משה", כלת משה ממש. וביהושע שפניו כפני הלבנה כתוב "של נעלך" שלא נפרד אלא בזמנים ידועים, שהרי השכינה לא נשאה לו כל כך, ולא נראתה לו, שכתוב "ויפול יהושע על פניו ארצה", אבל כאן כלת משה ודאי. מתנות באדם, כתוב מתנת, אשרי חלקו של משה שרבונו חפץ בכבודו על כל שאר בני העולם.

⁸⁷⁴ תנחומא בראשית א, וזהר נשא קלב ע"א.

⁸⁷⁵ עי' יומא כא ע"ב ששכינה נקרא אש. ועי' זהר (ח"ב פד ע"א וז"ל: אמר רבי יצחק אורייתא אתיהיבת באשא אוקמא על גבי אשא חוורא לאכללא ימינא בשמאלא ושמאלא דאתחזר ימינא דכתיב מימינו אש דת למו.

תרגום: תורה נתנה באש שחורה על גבי אש לבנה לכלל ימין בשמאל ושמאל שחוזר לימין שכתוב מימינו אש דת למו.

⁸⁷⁶ עי' (זבחים קב ע"א) ואין הלום אלא מלכות.

⁸⁷⁷ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 14.

(ג ו) וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְיָךְ אֱלֹהֵי אֲבֹרְהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתַּר מִשֶּׁה פָּנָיו כִּי יֵרָא מֵהַבַּיִט אֶל הָאֱלֹהִים:

ע"י ר' בחיי: ע"ד הקבלה – אלהי אביך אדם הראשון, כי כשהקריב הבל קרבן הציץ בשכינה יותר מן ההשגה⁸⁷⁸, ועל כן נתחייב מיתה, ומוזה הזכיר בכאן ויסתר משה פניו⁸⁷⁹, כי ירא מהביט ממה שהביט כבר, כאדם שמתבייש ממה שכבר אירע לו (ויסתר משה פניו כי ירא מהביט). וזהו שדרשו רז"ל בפרק קמא דברכות ויאמר לא תוכל לראות את פני, אמר לו הקדוש ב"ה למשה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה. כלומר כשרציתי בסנה לא רצית, שכן כתיב ויסתר משה פניו. ועכשו שאתה רוצה ואומר הראני נא את כבודך לא תוכל לראות את פני, ופליג אדרבי מאיר, דאמר ר' מאיר בשכר שלש זכה לשלש. בשכר ויסתר זכה לקלסתר פנים, בשכר כי ירא זכה לוייראו מנשת אליו, בשכר מהביט זכה לותמונת ה' יביט. וביאור זה, כי בשכר שנתירא עתה להביט אל האלהים, היא השכינה שהיא מדת הדין, ונקראת אספקלריא שאינה מאירה, זכה לסוף שנסתכל באספקלריא המאירה היא מדת הרחמים⁸⁸⁰.

נא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁸⁷⁸ ע"י תיקו"ז (ק"ח ע"א): אמר ליה אם כן דקרבנא דיליה אתקבל אמאי אתייהיב חילא לקין למקטליה (בגין דא יש הבל אשר נעשה על הארץ וגו' אמאי) אמר ליה הכא ודאי רזא עלאה דאיהו הוה דרגא דעץ הדעת טוב ורע דחאב ביה ובמה דחאב ביה קביל ענשיה בהאי עלמא ובהווא קרבנא דאתקביל מניה אשתזיב מענשא דהווא עלמא דתרי ענשי הוה מחוייב חד לעילא וחד לתתא הה"ד (בראשית ב יז) כי ביום אכלך ממנו מות תמות [קב ע"א] אמר ליה והא אדם דחאב בהאי אילנא אמר ליה עובדא דאבוה הוה ליה ומת אמר ליה כי ביום אכלך ממנו כתיב אמר ליה בההוא יום הציץ ומת תרגום: אמר לו אם כן שקרבנו התקבל למה נתן כח לקין להרגו (בגלל זה יש הבל אשר נעשה על הארץ וגו' למה) אמר לו כאן ודאי יש סוד עליון שהוא היה בדרגה של עץ הדעת טוב ורע שחטא בו ובמה שחטא בו קבל ענשו בעולם הזה ובאותו קרבן שהתקבל ממנו נצל מענש של אותו העולם ששני ענשים היה מחיב אחד למעלה ואחד למטה זהו שכתוב כי ביום אכלך ממנו מות תמות אמר לו והרי אדם היה שחטא בעץ הזה אמר לו מעשה אביו היה לו ומת אמר לו כי ביום אכלך ממנו מות תמות כתוב אמר לו באותו היום הציץ ומת.

ע"י שער ההקדמות (מה ע"ב): בזה תבין מה שאמרו רז"ל כי הבל הציץ בשכינה, ומת בחטא זה. וביאורו, כי הבל בקש לעקור את האור היוצא מהיסוד דאבא אל יעקב, ולהמשיכו אל אחור ז"א, לנוקבא הנקראת שכינה, ונקראת רחל. וזהו אומרו הציץ בשכינה, בסוד מציץ מן החרכים. כי רצה להציץ ניצוצי האור היוצא ליעקב, ולהמשיכו לשכינה.

⁸⁷⁹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 289, וע"י תיקו"ז (קט ע"ב): ובגין דא ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלהים וכי יכיל בר נש לאתכסיא מניה והא כתיב (ירמיה כ"ג) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' אלא כסו פניו חרולים אתכסיו אנפוי מבשת דאתפקחו עינייהו וחזו מה דעבדו לעילא דגרימו לאעקרא אילנא מאתריה ונביעו לסלקא מתמן ודא איהו ויתחבא האדם וגו' תמן אתכסיו אנפוי מן בשת דתמן חאבו במה דהוה בתוך עץ הגן תמן אתכסיו אנפוי אית מאן דאמר בתוך עץ דא צדיק ובאתר דא ויסתר משה פניו דאדכר מה דאירע ליה בקדמיתא אדכיר חוביה ואתכסי מבשת ובגין דא זכה ותמונת ה' יביט (במדבר יב ח) ודא י' דאיהו חכמה תתאה ואיהו איבא דאילנא דהוה בריש צדיק ו' גופא דברית ה' ה' דא אתר דערלה ופריעה ארבע אתוון הוה על צדיק דאיהו עץ פרי איהו גרים דאסתלקו מניה ואתעקר איהו מגנתא הכי אעקר קודשא בריך הוא לאדם מגופיה ותריך ליה מגנתיה כמה דאת אמר ויגרש את האדם.

תרגום: ומשום זה ויתחבא אדם ואשתו מפני יהו"ה אלהים וכי יכול אדם להתכסות ממנו והרי כתוב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם יהו"ה אלא כסו פניו חרלים התכסו פניו מבשת שנפקחו עיניהם וראו מה שעשו למעלה שגרמו לעקר את האילן ממקומו והמעין לסלק משם וזהו ויתחבא האדם וגו' שם התכסו פניו מבשת ששם חטאו במה שהיה בתוך עץ הגן שם התכסו פניו יש מי שאומר בתוך עץ זה צדיק ובמקום זה ויסתר משה פניו שנזכר מה שארע לו בראשונה הזכיר חטאו והתכסה מבשת ומשום זה זכה לותמונת יהו"ה יביט וזה י' שהוא החכמה התחתונה והוא פרי האילן שהיה בראש צדיק ו' גוף הברית ה"ה זה מקום הערלה ופריעה ארבע אותיות היו על צדיק שהוא עץ פרי הוא גרם שהסתלקו ממנו והוא נעקר מן הגן כך עקר הקדוש ברוך הוא את האדם מגופו וגרשו מגנו כמו שנאמר ויגרש את האדם.

⁸⁸⁰ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 21.

(ג ז) וַיֹּאמֶר ה' רְאֵה רָאִיתִי אֶת עֲנִי עִמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם שְׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נַגְשָׁיו כִּי יִדְעָתִי אֶת מַכְאֲבָיו:

ע"ר' בחיי: ראה ראיתי – יש בכתוב הזה ג' ענינים זה למעלה מזה: ראיה, שמיעה, ידיעה. למעלה מראיה שמיעה, שהרי כח השמיעה זך ודק מכח הראיה⁸⁸¹, למעלה משתיהן ידיעה, שאין השלמת הראיה או השמיעה אלא בידיעה, שאם יראה אדם דבר או ישמע קול ולא ידע מה הוא, הרי הוא כאלו לא ראה אותו דבר או לא שמע אותו הקול, ועל כן יבאו שני ענינים אלו בתורה במקום הבנה. שמיעה הוא שכתוב (דברים כח מט) גוי אשר לא תשמע לשונו. ראיה הוא שכתוב (קהלת א טז) ולבי ראה. והיודע דבר אע"פ שלא ראה אותו ולא שמע אותו מעולם הוא כאלו ראהו או שמעו.

(ג ט) וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲזִץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחֲצִים אֹתָם:

ע"רמב"ן: ועל דרך האמת – צעקת בני ישראל היא כנסת ישראל, שבאה אליו צועקת⁸⁸², כדרך הכצעקתה הבאה אלי (בראשית יח כא⁸⁸³), ושם רמזתי.

ע"ר' בחיי: והלא כבר הזכיר למעלה ואת צעקתם שמעתי. אבל על דרך הקבלה – צעקת בני ישראל היא כנסת ישראל שבאה לפני צועקת⁸⁸⁴, כלשון (בראשית יח כא) הכצעקתה הבאה אלי.

(ג י): וְעַתָּה לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: ע"ר' בחיי: וע"ד הקבלה – תוספת ה"א⁸⁸⁵ במלת לכה היא ה"א אחרונה שבשם, ועל כן אמר וזה לך האות, כי אות הה"א יקרא "זה" כלשון (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו⁸⁸⁶, (שמות יג ח) בעבור זה עשה ה' לי. ועל כן אמר כי אהיה עמך, והנה אות הברית שיהיה עמו, ואין לך אות גדול מזה, וראוי שיאמינו הכל.

(ג יב) וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לָךְ הָאוֹת כִּי אֶנֶכִּי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה:

ע"רמב"ן: ועל דרך האמת – וזה לך האות – כמו זה לי עשרים שנה (בראשית לא מא). ואמר כי "אהיה עמך והנה לך האות"⁸⁸⁷, אות הברית שאהיה עמך תמיד כדרך, "אני הנה

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁸⁸¹ והוא כדעת הרמב"ן בספר האמונה והבטחון פ' י"ח ופ' כ"ד כי השמיעה היא למעלה מהראיה. וכן מצאנו כדבריהם בדברי האריז"ל בטנת"א (פרק ו') בענין ז' נקבי הראש אמר שם כי האזניים הם חו"ב והעינים הם נצח הוד וכן משמע ג"כ באד"ז (רצד ע"ב) שאמרו שם בהאי נוקבא דאודנין תליין נוקבין אחרנין נוקבא דעיינין נוקבא דפומא נוקבא דחוטמא כו' והרי אמר שכולם תלויים בהאזניים והוא האזניים למעלה מכולם.

אמנם ע"י דע"ה ח"א דף ד ע"ג שמקשה כי לכאורה מדברי התיקונים (תיקון ע' קמא ע"א) משמע להיפך שכן אמר כי ראיה שמיעה ריח דיבור הם כנגד ד' אותיות השם י' אסתכל ה' ושמע ו' ומריח ה' וממלל. וע"י רע"מ (פינחס רל ע"א) ובזו"ח (פ' יתרו לא ע"ג) שהראיה היא למעלה מהשמיעה וכן הוא באריז"ל (שער אח"ף פרק א').

וע"י ש בדברי הלש"ו שמתרץ שעל אף שראיה מקורה יותר גבוה מאשר השמיעה אבל בגלל עליונותו אין לה גילוי ולכן מעלה השמיעה יותר גדולה מצד גילוייה למטה.

⁸⁸² ע"י לעיל הערה 847.

⁸⁸³ ע"י לעיל פרשת וירא הערה 500.

⁸⁸⁴ "צעקת כנסת ישראל" היא כינוי למ"ן העולה למעלה לגרום תיקונים להוריד שפע כעין מש"כ רבינו בויקרא (ב יג) בענין מים בוכים עיי"ש. וע"י מש"כ בהערה הבאה ???.

⁸⁸⁵ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה 432.

⁸⁸⁶ ע"י פרשת ויצא הערה 618.

⁸⁸⁷ ע"י תיקו"ז (לד ע"ב): הא אלין נפקין הא אחרנין קא דפקין לפתחא ואמרין (תהלים נא יז) אדנ"י שפתי תפתח ואינון מארי דאות דאיהו ח"י עלמין דמצלין בח"י ברכאן דצלותין דמקרבין בהון קרבנא לקודשא בריך הוא דחשיבא לקבל שבעה פרים ושבעה אלים ולקבל שתי תורים או שני בני יונה

בריתי אתך⁸⁸⁸ (שם יז ד), כי אנכי השולח אותך שתעבדו את האלהים בהר הזה, ואז אעלה גם אנכי בקרב העם הזה, אל המקום אשר הכינותי (להלן כג ב).

ג יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים:

ע"י רמב"ן: ולפי דעתי היה משה גם בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה, ודרך שאלה בקש שיודיעהו מי השולח אותו, כלומר באי זו מדה הוא שלוח אליהם, כענין שאמר ישעיה ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מח טז). והנה אמר ישאלוני על שליחותי אם היא במדת אל שדי היא שעמדה לאבות, או במדת רחמים עליונית שתעשה בה אותות ומופתים מהודשים ביצירה, וזה בעבור שאמר לו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם (לעיל פסוק ו), ולא פירש שם משמותיו הקדושים כלל. ושמע משה שהבטיחו על מעמד הר סיני ומתן תורה, והוא היודע כי התורה לא תנתן בשם "אל שדי" הנזכר באבות, רק השם הגדול שבו היה העולם⁸⁸⁹, ועל כן שאל מה אומר אליהם.

ורבותינו נתעוררו לזה אמרו (שמ"ר פ"ג ס"ה ה'), ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל, אמר ר' שמעון בשם ר' סימון, אמר משה עתיד אני לעשות סרסור בינך וביניהם כשתתן להם התורה ותאמר להם אנכי ה' אלהיך, אלהי אבותיכם שלחני אליכם, אותה שעה נתברר משה על עסקיו, שנתירא אם ישאלו לו מה שמו מה אומר אליהם, באותה שעה היה מבקש משה שיודיענו הקב"ה את השם הגדול, וזה ענין השאלה.

והנה ענהו האלהים, אהיה אשר אהיה, אהיה עמכם בצרה זו ואהיה עמכם בצרות אחרות. אמר לפניו רבונו של עולם, דיה לצרה בשעתה. אמר לו יפה אמרת, כה תאמר לבני ישראל וגו', לשון רש"י מדברי רבותינו (ברכות ט ע"ב). והכונה להם בזה, כי משה אמר לפניו יתברך, ואמרו לי מה שמו שיגיד להם השם שיורה הוראה שלמה על המציאות ועל ההשגחה, והקב"ה השיבו למה זה ישאלו לשמי, אין להם צורך לראיה אחרת, כי אהיה עמכם בכל צרתם יקראוני ואענם, והיא הראיה הגדולה שיש אלהים בישראל⁸⁹⁰ קרובים אלינו בכל קראנו אליו⁸⁹¹, ויש אלהים שופטים בארץ, וזה פירוש נכון באגדה זו.

עיי"ש: ועל דעתי לא יסתפקו זקני ישראל במציאות הבורא כאשר אמר הרב⁸⁹² וחלילה, אבל זה השם תשובת שאלתו שפירשנו, לך הודיעו שהוא שלוח אליהם במדת הדין אשר

ס מאיר הרמב"ן ור' בחיי ס

דמסטרא דהאי אות אמר למשה וזה לך האות (שמות ג יב) ואיהו כליל תרי עשר מזלות ושבעה ככבי לכת מסטרא דקדושה דאיהי בת שבע ומסטרא דו' ו' דאיהו ו' עלאה ו' תתאה ועלייהו אתמר ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה.

תרגום: הרי אלו יוצאים, הנה אחרים דופקים בפתח ואומרים "אדני שפתי תפתח", והם בעלי האות שהוא ח"י העולמים, שמתפללים בשמונה עשרה ברכות של התפלות, שמקריבים בהן קרבן לקדוש ברוך הוא שחשובה כנגד שבעה פרים ושבעה אילים וכנגד שני תורים או שני בני יונה, שמצד האות הזה אמר למשה "וזה לך האות", והוא כולל שנים עשר מזלות ושבעה כוכבי לכת מצד הקדושה שהיא בת שבע, ומצד של ו' שהוא ו' עליונה ו' תחתונה, ועליהם נאמר "ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה".

בהגר"א וזה לך האות – "וזה" חושבן ח"י.

ע"י לעיל פרשת נח הערה 385.

⁸⁸⁸ ע"י לעיל פרשת נח הערה 351.

⁸⁸⁹ ע"י לעיל פרשת נח הערה 391. וע"י זהר (ח"א קכו ע"א): ויהו"ה ברך את אברהם בכל (בראשית כד א) [באותו] המשרה [נ"א המעשר] שנתן לו הקדוש ברוך הוא משמו שהיא אות ה"א שבו נברא העולם.

תרגום: "וה" ברך את אברהם בכל". באותה השררה (המעשר) שנתן לו הקדוש ברוך הוא משמו, שהיא אות ה"א, שבה נברא העולם.

⁸⁹⁰ ע"י מלכים א' יח לו; ב' א ג ו טז; תהלים ע"ו ב'. וע"י שבת נה ע"א שם משמע שזהו פי' עניין זכות אבות. וע"י לקמן ויקרא כו יא בר' בחיי.

⁸⁹¹ ע"י לקמן דברים ד ז ודברי רבינו שם.

⁸⁹² רמב"ם מורה נבוכים ח"א פרק סב.

במדת הרחמים⁸⁹³, ואמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, שיזכיר להם השם האחד לבדו להורות על האחדות⁸⁹⁴, ולכך צוהו עוד כה תאמר אל בני ישראל ה' שלחני⁸⁹⁵ (פסוק טו), כי השם הזה הוא מדת רחמים. וידעו כי יוליך לימין משה זרוע תפארתו⁸⁹⁶ ויחדש אותות ומופתים בעולם, והנה פירש לו כי אהיה אשר צוהו לאמר להם הוא השם הגדול הזה, והם שוים בלשונם ובאותיות, כי שתי האותיות האחרונות שבשם הראשון הם הקודמות בזה, כי בראשון יורו על חכמת שלמה⁸⁹⁷, כדכתיב וה' נתן חכמה לשלמה (מ"א ה כו), ובזה יורו על חכמת אלהים⁸⁹⁸. ואות האל"ף בראשון תורה על הקדמות והיחיד⁸⁹⁹, והיו"ד בשני על עשר ספירות בלי מה (ס"י פ"א מ"ב), ונלקחו שתי האותיות האלה האל"ף והיו"ד משני השמות הקדושים, ונכתבו תחילה וסוף בשם הנכתב ונקרא באל"ף דל"ת, להורות כי הוא אצילות מן הראש ועד הסוף, ומדת הדין באמצע, כי שמי בקרבו (להלן כג כא)⁹⁰⁰. ומכאן תבין למה קמצוהו ונשתמש לשון הקדש בשם ההוא בכל שם אדנות, כי ממנו כל הממשלה והשלטון והקב"ה יראנו נפלאות מתורתו.

ע"י ר' בחיי: וע"ד השכל – בחכמת הצרף שם אהיה לבדו כולל שלש הויות הללו, כי האל"ף ראשית האחדים כנגד היה⁹⁰¹, וה"א אמצעית האחדים כנגד הוה, והיו"ד סוף האחדים ותכלית כל חשבון כנגד יהיה, וה"א אחרונה להורות כי הוא בשלשה זמנים הללו, וקיומו בכלם בהוה. גם השם המיוחד⁹⁰² מורה כן, והושם אות היו"ד בראש מפני שהאל"ף ראשית האחדים והט' סוף האחדים, וכשאנו חושבים ט' ואנו רוצים לחשוב יו"ד נצטרך על כל פעם לחזור לאל"ף, ואי אפשר להשלים חשבון יו"ד כי אם עם האל"ף, א"כ האל"ף ראשית ותכלית, כן הבורא ראשית ותכלית לנמצאים כולם. והובלעו שתי אותיות אלו מהאל"ף והט"ת ונעשה מהם יו"ד, והיא בראש השם כדי לסתום הפתח ולהזהיר על השאלה הנמנעת, והיא שאלת מה לפנים מה לאחור (חגיגה יא ע"ב), כי שאלת מה לפנים היא האל"ף ושאלת מה לאחור היא הט"ת שהיא תכלית, וע"כ הושם במקום שתיהן אות היו"ד הכולל ראשית ותכלית⁹⁰³, היה ויהיה, האל"ף כנגד היה והט"ת כנגד יהיה, להורות כי הוא יתברך

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁸⁹³ ע"י לעיל פרשת וישלח הערה 669, והיינו מידת הדין אשר במוחין שהם בעצם רחמים.
⁸⁹⁴ ע"י תז"ח (יא ע"ב): רמיז קודשא בריך הוא לך בשליחותך לאפקא לישראל ממצרים הדא הוא דכתיב (שמות ג) ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם ובה אשתמודע דהוא מפלא ומכסה מסטרא דעלת כל עלאין דאתמר בה בג' יודין דסגולתא אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים ומסטרא דעלת כל עלאין אתקריאת שכינתא אמונה דישראל.

תרגום: רומז הקדוש ברוך הוא לך בשליחותך להוציא את ישראל ממצרים זהו שכתוב (שמות ג) ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם ובו נודע שהוא מפלא ומכסה מהצד של עלת כל העליונים שנאמר בו בשלש יודין של סגולתא אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים ומהצד של עלת כל העליונים נקראת השכינה אמונת ישראל.

⁸⁹⁵ ז"ל הפסוק: כה תאמר אל בני ישראל הו"ה אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם.

⁸⁹⁶ ע"י לקמן פרשת וארא הערה 958.

⁸⁹⁷ ע"י לעיל פרשת חיי שרה הערה 564.

⁸⁹⁸ ע"י לקמן פרשת וזאת הברכה הערה 2442.

⁸⁹⁹ ע"י תיקו"ז (ז ע"ב): א' נקודה דא הוא כגון חל"ם לעילא כתר עליון דרכיב על י"ה דאינון חכמה ובינה.

⁹⁰⁰ ע"י לקמן פרשת חיי שרה הערה 562.

⁹⁰¹ ע"י לעיל פרשת וירא הערה 478.

⁹⁰² ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁹⁰³ ע"י ספר הפליאה (עמוד סח): וראה והבן שראשית כל מספר הוא הא' והיא אינה מספר רק הוראתה אחד והאחד בכל מספר ימצא במעשיו ואין לך מספר שאינו צריך לאחד אך האחד אינו צריך שום מספר חוץ מעצמו וזהו אמיתות האחד, ותכלית האחדים הוא י' והיא ראשית העשרות ולכן התחיל השם המיוחד ית' מן י' יהו"ה והשלים הכינוי בי' ששם אלהים הוא כנוי בגי' וסוף כינויים הוא אדנ"י נשאר באמצע השם ה"ו שהוא החשבון והוא ה"ו והוא עולה א"י, והאות האחרון מורה על השכינה גם באמצע הכנוי הוא דן, וראה והבן שה"ו העולים א' וי' הם בראש אדני ובסופו א'

ראשית הכל ותכלית הכל, לפניו לא נוצר אל ואחריו לא יהיה, ואז נשאר בשם הזה להשלים שלש אותיות.

וע"ד הקבלה – ואמרו לי מה שמו, איזה שם משמותיו הקדושים שולח אותך, כלומר באיזה מידה ממידותיו אתה שלוח.

וכתב הרמב"ן ז"ל וזה לשונו – על דעתי לא יסתפקו זקני ישראל במציאות הבורא כאשר אמר הרב חלילה וחס, אבל משה רבינו ע"ה היה ג"כ בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה, ובקש דרך שאלה מי השולח אותי, כלומר באיזו מדה הוא שלוח אליהם, זהו ואמרו לי מה שמו, כלומר ישאלוני על שליחותי אם היא במדת אל שדי היא שעמדה לאבות שבה נעשו להם נסים נסתרים⁹⁰⁴, או במדת רחמים שבה נעשו נסים מפורסמים מחודשים ביצירה משנים טבעו של עולם, ועל כן שאל מה אומר אליהם. וה' יתברך השיבו, אהיה אשר אהיה, הודיעו שהוא שלוח אליהם במדת הדין אשר אהיה במדת רחמים, ואמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, ולא צוהו לומר אהיה אשר אהיה שלחני אליכם, הכונה שיוכיר להם השם האחד לבדו להורות על האחדות, ולכך צוהו עוד כה תאמר אל בני ישראל ה' וגו' שלחני אליכם, כי השם הזה מדת רחמים, וידעו כי יוליד לימין משה זרוע תפארתו, ויחדש אותות ומופתים בעולם. והנה פירש לו כי אהיה אשר צוהו לאמר להם, הוא השם הגדול הזה, והם שוים בלשונם ובאותיות, כי שני אותיות האחרונות שבשם הראשון הם הקדמות בזה, כי בראשון יורו על חכמת שלמה שנאמר (מלכים א' ה כו) וה' נתן חכמה לשלמה, ובזה יורו על חכמת אלהים. ואות האל"ף בראשון תורה על הקדמות ועל היחוד, והיו"ד בשני על עשר ספירות בלי מה, ונלקחו שתי האותיות האלה האל"ף והיו"ד משני השמות הקדושים ונכתבו תחלה וסוף בשם הנכתב, ונקרא באל"ף דל"ת להורות כי הוא אצילותו מן הראש עד סוף ומדת הדין באמצע, כי שמי בקרבו ומשם תבין למה קמצתו, עד כאן לשון הרב ז"ל.

באור דבריו "במלת שוים", כי האל"ף בזה הוא היו"ד שבוזה, כי היו"ד כנגד האל"ף, והה"א כנגד הה"א, נשאר יו"ד ה"א באחרונה שהם מורות על חכמת שלמה, כנגד ו"א ה"א שבוזה שהן רמז לחכמת שלמה גם כן, אם כן הכל אחד. עוד מוסיף אני באור על דברי הרב, כי שם אהי"ה ושם יהו"ה הכל אחד, ושם אחד, ודבר אחד⁹⁰⁵. שהרי שם אהיה מספרו כמספר

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

בראש וי' בסוף, וגם ראה והבן שראש האחדים היא א' וסוף האחדים הוא ט' תצרפם ותמצאם י', וכן ב"ח ג"ז ד"ו והה' אין לה זוג כי הוא בעצמו כענין אה"ה אשר אה"ה שהראשון הוא אחרון והאחרון הוא ראשון בעצמו וכן הוא אמצעי, א"ל ומספר העשרות באיזה מנין הוא וא"ל תחבר י' עם צ' הוא ק' וכן כ' עם פ' הוא ק' וכן כולם וא"ל המאות איך א"ל תחבר הק' עם ה' יעלה אלף. והנה האלף האחרון כמו אלף הראשון לומר לך שהשם הוא ראשית העולם ותכלית העולם. והוא ית' אין לו ראשית ואין לו תכלית כלל שהרי ראשיתו היא תכליתו ותכליתו היא ראשיתו. וא"כ אין לו ראשית ואין לו תכלית, וע"כ א' מורה אחד שהוא ראשית כל מספר וכן מורה אלף תכלית כל מספר הנמצא באלפא ביתא ואין אות באלפא ביתא המורה יותר מתשעה מאות ותשעים וזהו טצ"ץ עולה תתקצ"ט, ובעל כרחך היכן תחזור בא' הוא אחד להשלים החשבון של אלף.

⁹⁰⁴ עי' לעיל פרשת לך לך הערה 444.

⁹⁰⁵ עי' זהר (ח"ג יא ע"א): רבי אלעזר אמר כלהו עשרה שמהן כתיבי ואנן תנינן קדמאה אהיה דא סתימא עלאה כמאן דאמר אנא מאן דאנא ולא אתיידע מאן הוא לבתר אשר אהיה אנא דזמין לאתגליא באיננון כתרין (אחרנין) דהא בקדמיתא סתים ולבתר שרי לאתגליא עד דמטי לגלוייא דשמא (ס"א דשלימו) קדישא וכן כתיב במשה אהיה בקדמיתא סתימו דכלא אנא הוא מאן דאנא לבתר אשר אהיה אנא זמין לאתגליא לבתר אהיה בתראה ודא כד אימא מתעברא ועדיין הוא סתים אימתי אתגליא בזמנא דכתיב (שמות ג טז) לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם יהו"ה אלהי אבותיכם וגו' דא שלימו דכלא והכא הוא גלוייא וקשורא דשמא קדישא בגין כך קדמאה דכלא אהיה תרגום: רבי אלעזר אמר כל עשרת השמות כתובים, ואנו שנינו שהראשון אהיה זה הסתום העליון, כמי שאומר אני מי שאני ולא נודע מי הוא. אחר כך אשר אהיה, אני שעתידי להתגלות באותם הכתרים (האחרים), שהרי בראשונה סתום ואחר כך מתחיל להתגלות, עד שמגיע לגלוי של השם (של שלמות) הקדוש, וכך כתוב במשה אהיה בראשונה הסתום של הכל אני הוא מי שאני. אחר כך אשר אהיה, אני עתיד להתגלות אחר כך. אהיה אחרון וזה כשהאם מתעברת ועדיין הוא סתום, מתי מתגלה, בזמן שכתוב (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל, ואמרת אליהם ה' אלהי אבותיכם וגו', זו שלמות הכל, וכאן הוא הגלוי והקשר של השם הקדוש, לכן הראשון של הכל אהיה.

יהו, שהוא עקר השם המיוחד, כי הה"א כפולה⁹⁰⁶. עוד אני אומר כי יש בידינו קבלה כי משה רבינו ע"ה בקש לדעת מהותו של שם כדי שיוכל להשיב להם תשובה ברורה, וזהו שאמר מה שמו, כלומר מהות שמו. ומזה נרמז ונרשם בלשון שאלתו השם המיוחד, לי מה שמו⁹⁰⁷, מה, וע"כ היה הענין מוכרח להשיב ולומר לו אהיה אשר אהיה שהוא המהות, כי א"ה רמז לכתר עליון⁹⁰⁸, י"ה רמז לחכמה, הרי שתי ספירות נכללות בשם אהיה. ועוד שם אהיה רמז לתשובה⁹⁰⁹, ונקראת בשם שתי הספירות הקודמות לה, לפי שהיא נאצלת מכחם. והנה אהיה הראשון בכתוב הוא התשובה, והשני על שתי הספירות הקודמות לה, ויהיה פירוש אהיה אשר אהיה, המאושר מן אהיה הראשון והכל דבר אחד. והשם הזה הוא העליון שבכל מדותיו של הקב"ה, ועל זה רמז דוד המע"ה ואמר (תהלים קל"ב) כי הגדלת על כל שמך אמרתך, כלומר כי הגדלת על כל שם ושם שיש לך אמרתך, והיא האמירה הזאת שאמר למשה, הוא שכתוב ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה. ולפי שלא היו ראויין ישראל לגלות להם מה שנכלל בשני שמות אלו, גלה אותו למשה, וצוה אותו שיודיע לישראל אהיה שלחני אליכם, לא גלה להם בשמות אלו כי אם הכח הנאצל להם, שהוא פנימיות הרחמים וקרא אותו אהיה, וגלה אותו ליחידי הדור, אותם שהיו מוסרין עצמם על

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ועי' בהגר"א בסד"צ ד ע"ב ד"ה ומחסד: על ג"ר אמר אה"ה, אנא זמין למהוי, כמ"ש בזהר (ח"ג יא ע"א) שאתגלה בז"ת.

⁹⁰⁶ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 206.

⁹⁰⁷ עי' תז"ח (לה ע"ב): ומשה הוה שלים בד' חיון ושם יהו"ה עליה כגונא דא שמן משה תלת חיון אריה שור נשר מה ודמות פניהם פני אדם שם יהו"ה עליה מנא לן הדא הוא דכתיב (שמות ג) ואמרו ל"י מ"ה שמ"ו מ"ה אמר אליהם

תרגום: ומשה היה שלם בארבע חיות ושם יהו"ה עליו כמו זה ש' מן משה שלש חיות אריה שור נשר מ"ה ודמות פניהם פני אדם שם יהו"ה עליו מנין לנו זהו שכתוב (שמות ז) ואמרו ל"י מ"ה שמ"ו מ"ה אמר אליהם.

⁹⁰⁸ עי' לעיל הערה 899.

⁹⁰⁹ עי' זהר אחרי מות דף סה ע"ב שזה שם הבינה וז"ל: ורזא דמלה הכי הוא אה"ה דא כללא דכלא דכד שבילין סתימין ולא מתפרשין וכלילן בחד אתר כדין אקרי אה"ה כללא כלא סתיים ולא אתגלייא בתר דנפקי מניה שירותא וההוא נהר אתעבר לאמשכא כלא כדין אקרי אשר אה"ה כו' אה"ה זמין לאמשכא ולאולדא כלא אה"ה כלומר השתא אנא הוא כלל כלא כלא דכל פרטא אשר אה"ה דאתעברת אמא וזמינת לאפקא פרטין כלהו ולא אתגלייא שמא עלאה לבתר בעא משה למנדע פרטא דמלה מאן הוא עד דפריש ואמר אה"ה דא הוא פרטא והכא לא כתיב אשר אה"ה ואשכחא בספרא דשלמה מלכא אשר בקיטורא דעדונא קסטירא עלאה חברותא אשתכח כד"א באשרי כי אשרוני בנות אה"ה זמינא לאולדא ת"ח היך נחית מדרגא לדרגא לאחזאה קב"ה למשה בקדמייתא אה"ה כללא דכלא סתיים דלא אתגלייא כמה דאמינא וסימן ואהיה אצלו אמון וכתוב לא ידע אנוש ערכה לבתר אפיק ההוא נהרא אמא עלאה ואתעברת דזמינא לאולדא ואמר אשר אה"ה זמינא לאולדא ולתקנא כלא לבתר שארי לאולדא ולא כתיב אשר אלא אק"יק כלומר השתא יפוק ויתקן כלא בתר דנפיק כלא ואתתקן כל חד וחד באתריה שבק כלא ואמר ה' דא פרטא ודא קיומא ובההיא שעתא ידע משה רזא דשמא קדישא סתיים וגליא כו'.

[תרגום: וסוד הדבר כך הוא אה"ה זה הוא כלל הכל שכאשר השבילים סתומים ולא נפרדים ונכללים במקום א' כך נקרא אה"ה כלל הכל סתום ולא מתגלה. ולאחר שיצא ממנה התחלה ואותו נהר עבר להמשכה כלה כך נקרא אשר אה"ה וכו' אה"ה מוכן להמשיך ולהוליד הכל אה"ה כלומר עכשיו אני כלל הכל של כל הפרטים אשר אה"ה שהתעברה אמא ומוכרנה להוציא כל הפרטים ולהתגלות שם עליון ואחר כך רצה משה לדעת פרטות הענין מי הוא עד פירוש ואמר אה"ה זה הוא פרט וכאן לא כתוב אשר אה"ה ונמצא בספר שלמה המלך אשר בקשר העדון היכל עליונה מצא חבר כמש"כ באשרי כי אשרוני בנות אה"ה מוכנה להוליד בא וראה איך ירד ממדרגה למדרגה להראות הקב"ה למשה בתחילה אה"ה כלל הכל סתום שלא מתגלה כמו שאמרנו וסימן לזה 'ואהיה אצלו אמון' וכתוב 'לא ידע אנוש ערכה' אחר שהוציא אותו נהר אמא העליון התעברה והוכנה להוליד ואמר אשר אה"ה מוכנה להוליד ולתקן הכל לאחר שהתחילה להוליד ולא כתיב אשר אלא אה"ה כלומר עכשיו יצא ויתקן הכל ויצא שיצא הכל ונתתקן כל א' וא' במקומו עשה הכל ואמר ה' זה פרט וזה קיום ובאותו שעה ידע משה סוד של שם הקדוש סתום וגלוי.]

ועי' בהגר"א על תיקו"ז (לו ע"א): נקרא בכל שמות שבה אה"ה, וכן כולם כידוע שעיקר התגלות הכתר באור ובינה.

ועי' לעיל פרשת וישלח הערה 670.

הצבור, והיו סובלין המכות בשעבוד החומר והלבנים כדי להקל עול אחיהם, וכבר זכו אלו למעלה גדולה במתן תורה שכתוב בהם (שמות כד ו) ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר⁹¹⁰, והם הם שזכו עתה לידיעת שם אהיה, וזהו שהזכיר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, מלשון לבנים ולא אמר אל בני. ואח"כ חזר ואמר כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם, לא היו אלו גדולים במעלה כל כך, וצוה אותם שיודיעו בשם המפורש⁹¹¹, גלוי הדבר המתפרש שאין סוד ההעלמה בו כל כך.

ואחר כך הכניס את הזקנים בסוד העבור⁹¹², הוא שאמר פקד פקדתי אתכם, כלשון (שם לד ז) פוקד עון אבות על בנים, הא למדת שחלק הקב"ה דבריו לד' חלקים: האחד, למשה לבדו. השני, לאותם שיש בהם זכות הלבנים. הנ', לשאר ישראל. הד', לזקני ישראל והזכירים באחרונה שמסר להם סוד השכינה, שהיא האחרונה שבספירות. וצריך אתה לדעת כי אהיה הכולל שתי ראשונות, ועוד אהיה שהוא רמז לתשובה, ועוד אהיה השלישי בלתי הה"א שהוא רומז לפנימיות הרחמים⁹¹³ שהיא התפארת, שלשתם נכללין בשם המפורש, כי היו"ד רמז לחכמה עם קוצה הרומז לכתר⁹¹⁴, ה"א לתשובה, וא"ו לתפארת, ה"א כנגד ה"א. מכאן

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁹¹⁰ עי' לקמן פרשת משפטים הערה 1387.

⁹¹¹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 56, ולקמן פרשת נשא הערה 1901.

⁹¹² עי' זהר (ח"ג דף רטז ע"א): ובגין דא גם צפור מצאה בית היינו יבמה ודרור קן לה היינו גואל אשר שתה אפרוחיה בן ובת זכאה איהו מאן דעבד (לון) קינא וגאל את ממכר אחיו דאיהו מכור בעבור דלאו דיליה ובגין דא אמר משה ויתעבר יי' בי למענכם הכא הוא סוד העבור רעיא מהימנא שזיב שתיין רבוא כמה זמנין דאתי בגלגולא ובגין דא זכות כלהו תלייא קב"ה ביה.

תרגום: ומשום זה, "גם צפור מצאה בית", היינו יבמה, "ודרור קן לה", היינו גואל, "אשר שתה אפרוחיה", בן ובת אשרי מי שעושה (להם) קן וגאל את ממכר אחיו, שהוא מכור בעבור מה שלא שלו. ומשום זה אמר משה "ויתעבר ה' בי למענכם", כאן הוא סוד העיבור רועה נאמן הציל ששים רבוא כמה פעמים, שבא בגלגול, ומשום זה זכות כולם תלה בו הקדוש ברוך הוא.

עי' שער הפסוקים (פרשת ואתחנן) ויתעבר ה' בי למענכם וגו': הכבר הודעתין, כי בדוגמא שיש בז"א, בחי' עיבור, ויניקה, ומוחין דגדלות. כן לכל הנשמות יש ג' בחי' אלו. והנה כפי וכיות הדור, כן הקב"ה נותן חכמה בפרנס של הדור. ולכן כאשר חטאו ישראל, גרמו שהפרנס שלהם, שהוא משה יחזור לבחי' עיבור, ויאבד שאר האורות שהיו לו בתחלה, של בחי' יבניקה וגדלות, ולא היתה בו רק הארת בחי' העיבור בלבד. ואז שכח כל אותם ההלכות, שהיה יודע כנודע וידעת, כי בחי' עיבורו של ז"א, היא בתוך אימא עילאה, הנקראת יובל, ולכן ר"ת, "ויתעבר ה' בי למענכם, ר"ת יוב"ל. כי חזר משה, להכנס בסוד העיבור, תוך אימא עילאה, הנקראת יובל. ושם ההוי"ה הכתובה בפסוק הזה, הוא בסוד אימא, וזהו ויתעבר ה' בי. וזהו למענכם, כי עונות הדור, גורמים כך אל הפרנס שלהם.

ויתעבר ה' בי למענכם הנה בכל דור ודור בא משה בסוד העיבור לפי שהקב"ה לא הי' רוצה לקבל הע"ר ובזה לא היה הגלות לעולם שנאמר חרות על הלוחות והוא קבלם בחשבו כי טוב להכניסם.

⁹¹³ עי' לעיל הערה 909.

⁹¹⁴ עי' זהר (ח"ג י ע"ב): רבי אבא אמר חמינא דהאי שמא קדישא עלאה כלא הוא שלום וכלא חד וארזן מתפרשן להאי סטרא ולהאי סטרא (ס"א כאן חסר התחלת המאמר) יו"ד דשמא קדישא אתקשר בתלת קשרין בגין דא האי י' קוצא חד לעילא וקוצא חד לתתא וחד באמצעיתא בגין דתלת קשרין אשתלשו (נ"א אתקשרו) בה חד קוצא לעילא כתרא עלאה דהוא עלאה מכל עלאין רישא דכל רישין והוא קאים על כלא חד קוצא באמצעיתא דהוא רישא אחרא בגין דתלת רישין הוו וכל חד וחד רישא בלחודוי ועל דא קוצא דאמצעיתא דא הוא רישא אחרא דנפיק מקוצא דלעילא והוא רישא לכל שאר רישין לאתבנאה שמא קדישא והאי רישא סתימא דכלא רישא אחרא תתאה הוא רישא לאשקאה לגנתא והוא מבוע דמיין דכל נטיעין אשתקייין מניה ודא הוא י' בתלת קשרין ועל דא שלשלת איקרי כהאי שלשלת דאתקשר דא בדא וכלא חד.

תרגום: רבי אבא אמר ראיתי שהשם העליון הקדוש הכל הוא שלום, והכל אחד, והדרכים נפרדות לצד הזה ולצד הזה. יו"ד של השם הקדוש קשורה בשלשה קשרים, משום זה הי' הזו קוץ אחד למעלה וקוץ אחד למטה ואחד באמצע, משום ששלשה קשרים השתלשו (התקשרו) בה קוץ אחד למעלה, כתר עליון, שהוא עליון מעל כל העליונים, הראש של כל הראשים, והוא עומד על הכל. קוץ אחד באמצע שהוא ראש אחר, משום שהם שלשה ראשים וכל אחד ואחד ראש לבדו, ולכן הקוץ של האמצע זהו ראש אחר שיוצא מהקוץ שלמעלה, והוא ראש של כל שאר הראשים, שיבנה (ממנו) השם הקדוש, והראש הזה הוא סתום מהכל. ראש אחר תחתון הוא ראש להשקות את הגן, והוא מעיין המים שכל הנטיעות נשקות ממנו, וזהו י' בשלשה קשרים, ולכן נקראת שלשלת, כמו השלשלת הזו שנקשרה זה בזה והכל אחד.

תבין כי השם המיוחד⁹¹⁵ שתי אותיות ראשונות הם רמו לאמתתו, ושתיים אחרונות רמו למדותיו⁹¹⁶. ועוד התבונן מה שהיו בתורה שתי אותיות ראשונות שם בפני עצמו ולא כן השתיים האחרונות כי אינן שם, והטעם בזה כי כאשר נזכיר שתיים ראשונות האחרונות בכללן, כי הן התחלה ואי אפשר להיות בהן קצוץ. אבל האחרונות שאינן שם, אלו היו שם היה בזה קצוץ⁹¹⁷, ולכך לא נכתבו שתיים אחרונות שם בפני עצמו, והמקום יראנו נפלאות מתורתו.

(ג טו) ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שליחתי אליכם זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר: ע"י רמב"ן: על דרך האמת – זה שמי לעולם אלהי אברהם אלהי יצחק, וזה זכרי ואלהי יעקב⁹¹⁸, ולכך הוסיף בו ו', וזה טעם זכרי לדר דר חסר, והמשכיל יבין⁹¹⁹. ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – זה שמי לעולם החסד והפחד, והוא אלהי אברהם אלהי יצחק שהזכיר בכתוב, וזה זכרי מדת זכור⁹²⁰, והוא מדת התפארת, שעליה הזכיר ואלהי יעקב ולכך הוסיף אות וא"ו, והוא הכח הנמשך לעשירית הנקראת דור. ודעת הרמב"ן ז"ל כי זכרי הוא יסוד, והיסוד לדעתו הוא השבת הגדול והוא אלהי יעקב⁹²¹, והזכיר אצל הזכר לדור ודור כמנהג הכתובים בזכר השם, מפני שהעשירית נקראת

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁹¹⁵ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.
⁹¹⁶ ע"י תיק"ז (כו ע"ב): חכמה ובינה אינן נסתרות במוחא ולבא [אותיות "ה] וכו' והנגלות לנו ותורה ומצוה [ו"ה].
⁹¹⁷ ע"י ברמב"ן בפרשת נח בענין קיצוץ בנטיעות.
⁹¹⁸ לא מצאתי מקור לענין זה, וע"י זהר (ח"א כד ע"א): כל פקודין דעשה ולא תעשה כלהו תליין מן שם יהו"ה, כמה דאוקימנא רזא דא, שמי עם "ה סס"ה מצות לא תעשה, זכרי עם ו"ה רמ"ח מצות עשה.
 תרגום: כל מצוות עשה ולא תעשה כולן תלויות משם יהו"ה, כמו שבארנו סוד "זה שמי" עם "ה, שס"ה מצוות לא תעשה, "וזה זכרי" עם ו"ה, רמ"ח מצוות עשה.
 וע"י ח"ב כו ע"א): וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב ביעקב תוספת וא"ו דאיהו שלימו דאבהן כמה דאת אמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ביעקב תוספת וא"ו.
 תרגום: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב ביעקב תוספת וא"ו שהוא בחיר האבות כמו שנאמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ביעקב תוספת וא"ו.
⁹¹⁹ ע"י תיק"ז (צב ע"ב): בראשית תמן תר"י תמן א"ש ועלייהו אתמר ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים מארת כתיב חסר ו' דא אורייתא דבכתב מאי מארת דא אורייתא דבעל פה ואף על גב דאוקמוה מארת חסר דא לילית שבעין אנפין לאורייתא ובגין דא מארת בהאי אתר ההיא דאתמר בה (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור עמודא דאמצעייתא ועלייהו אתמר את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה.
 תרגום: בראשית שם תר"י שם א"ש ועליהם נאמר ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים מארת כתיב חסר ו' זו תורה שבכתב מה זה מארת זו תורה שבעל פה ואף על גב שבארוה מארת חסר זו לילית שבעים פנים לתורה ומשום זה מארת במקום הזה אותה שנאמר בה כי נר מצוה ותורה אור זה העמוד האמצעי ועליהם נאמר "את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה" (בראשית א טז).
⁹²⁰ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה 459.

⁹²¹ ע"י זהר (ח"ב רד ע"א): שבת ש' בת ש' הא אוקמוה רזא דתלת אבהן דמתאחדן בבת יחידה ואיהי מתעטרא בהו ואינן בעלמא דאתי וכלא איהו חד ודא איהו ש' בת למהוי כלא חד ואי תימא שבת הגדול ואיהו לעילא אמאי אקרי שבת אלא ודאי הכי הוא ורזא דמלה בכל אתר נקודה דאיהי עיקרא דכל עינא אקרי בת כמה דאת אמר (תהלים יז ח) שמרני כאישון בת עין בגין דאיהי (נקודה) עיקרא דכל עינא אקרי בת עלמא דאתי איהו היכלא לההיא נקודה עלאה וכד איהי קיימא ונטלא בגדפהא לאבהן לאתעטרא לעילא אקרי כלא שבת וכד אבהן מתעטרן לעילא בגו נקודה עלאה אקרי שבת נקודה תתאה כד מתעטרא באבהן אקרי שבת.
 [תרגום: שבת ש' בת ש' הרי פרשוה הסוד של שלשה אבות שנאחזים בבת יחידה והיא מתעטרת בהם והם בעולם הבא והכל אחד הוא וזהו ש' בת להיות הכל אחד. ואם תאמר שבת הגדול והוא למעלה למה נקרא שבת אלא ודאי כך הוא וסוד הדבר בכל מקום הנקדה שהיא עקר של כל העין נקראת בת כמו שנאמר שמרני כאישון בת עין משום שהיא (נקדה) העקר של כל העין והיא נקראת

דור שממנה נמשכים הדורות, וכן הכתוב אומר (ישעיה מא ד) קורא הדורות מראש, וזהו סמיכות זכר אצל דור, כי כנסת ישראל בת זוגו של שבת, וזהו (ב"ר פי"א סי' ח) אמרה שבת לפני הקב"ה לכל יש בן זוג, ולי אין בן זוג היסוד. אמר בן, לפי שהוא מכריע⁹²². והיסוד הוא מדת אמת, השביעית ב"ג מדות⁹²³, כי רב חסד נאמר על התפארת, ואמת על היסוד, ולכך לשון זכר נאמר על היסוד, וסימן (משלי יז) זכר צדיק לברכה.

ולפי זה תהיה תוספת הוא"ו ב"ואלהי יעקב", לומר כי הוא מכריע, וכל מכריע יש בו זכרות, ולפי ענין באור הכתוב זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור, יהיה לשון זכרי כח הרחמים, בין שיהיה תפארת בין שיהיה יסוד, כי היסוד מעין הברכות⁹²⁴, זהו שכתוב זכר צדיק לברכה, ועל זה נאמר (תהלים קמה יז) צדיק ה' בכל דרכיו⁹²⁵, כי דרכי העולם וכל פעולותיו מסורות לו, ולפי שהוא נוטה בהכרעתו אל החסד⁹²⁶ אמר וחסיד בכל מעשיו, והוא קרוב לכל קוראיו ורצון יראיו יעשה, אבל שומר ה' את כל אוהביו נאמר על העשירית הסמוכה לו. והנה זה מבואר.

ועוד זה שמי לעולם רומז כי השם המיוחד סובל י"ב צירופין, שהם י"ב בתים⁹²⁷, שהם מ"ח אותיות, וזהו שתמצא במסכת סוכה (דף נג ע"ב) נשא אחיתופל ק"ו בעצמו, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה בשמונה וארבעים אותיות ימחה על המים, לעשות שלום לכל העולם כלו על אחת כמה וכמה⁹²⁸, וזה מבואר.

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

בת. העולם הבא הוא היכל לאותה נקודה עלינה וכשהיא עומדת ונוטלת בכנפיה את האבות להתעטר למעלה הכל נקרא שבת וכשהאבות מתעטרים למעלה בתוך הנקדה העליונה נקרא שבת וכשנקדה תחתונה מתעטרת באבות נקרא שבת.[[] וכן הוא בתיק"ז (מ ע"א): ש' שבת הגדול בינה שבת הקטן מלכות ב' תרין דרועין גדולה גבורה ת' תפארת.

ועי' בראשית כד א.

⁹²² עי' לעיל פרשת בראשית הערה 162.

⁹²³ עי' לעיל פרשת חיי שרה הערה 556.

⁹²⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 183.

⁹²⁵ עי' זהר חדש (נא ע"ב): ות"ח אברהם כד אתא לעלמא מה כתיב ביה ואגדלה שמך מאי היא דאוסוף ביה ה"א והאי אתרא ביה אתגדל קב"ה הה"ד גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלהינו כד האי קרתא קדישא דאקרי ה' תתאה אהבה זוטא אתדבקת ביה ושרי בגווה שמיה יתגדל על כולא. ות"ח כתיב צדיק ה' בכל דרכיו בגין דבהאי דרגא יהיב ביס דרך וחסיד בכל מעשיו בההוא דרגא ימינא דמלכא אתעביד בעלמא ועל דא אברהם בהאי ימינא עביד ליה בריה חדשה ואתחדש מזלא דיליה לאולדא ואתגדל על כולא ועל דא וי"י ברך את אברהם בכ"ל בהאי בכ"ל בריתא דמלכא דאתייהיבת ליה.

תרגום: ובא ראה כשבא אברהם לעולם מה כתוב בו (בראשית יב) ואגדלה שמך מה היא שהוסיף בו ה"א והמקום הזה בו התגדל הקדוש ברוך הוא זהו נאמר (תהלים מח) גדול ה' ומהלל מאד בעיר אלהינו כאשר הקריה הזו הקדושה שנקראת ה' תחתונה אהבה קטנה מתדבקת בו ושורה בתוכה אז שמן יתגדל על הכל.

ובא ראה כתוב (שם קמה) צדיק ה' בכל דרכיו משום שבדרגה הזו נותן ביס דרך וחסיד בכל מעשיו באותה הדרגה ימין המלך נעשית בעולם ועל כן אברהם בימין הזה עשה אותו בריה חדשה והתחדש מזלו להוליד והתגדל על הכל ועל זה (בראשית כד) וה' ברך את אברהם בכ"ל בכ"ל הזו בת המלך שנתנה לו.

⁹²⁶ עי' זהר (ח"א רנב ע"ב והוא תז"ח כו ע"ד): ואינון צלותא וכו' עד יפול מצדך אלף וכו' [כד] (כך) נהורא איהו (תהלים לג א) רננו צדיקים בה' ודא דרגא דצדיק חי עלמין ומתמן רנה וביה פורקנא הה"ד (ירמיה כג ה) צמח צדיק ודאי דאיהו עשיראה וצדיק נטיל משמאלא ועמודא דאמצעיתא מימינא הה"ד (דברים לג ב) מימינו אש דת למו.

תרגום: ואין צלותא וכו' עד יפול מצדך אלף וכו' כך הוא האור, "רננו צדיקים בה'", וזו דרגה של צדיק חי העולמים, ומשם רנה, ובו הגאולה. זהו שכתוב "צמח צדיק", ודאי שהוא עשירי, וצדיק נוסע משמאל, ועמוד האמצע ימין. זהו שכתוב "מימינו אש דת למו".

⁹²⁷ עי' ס"י פ"ד מט"ז ז"ל: ב' אבנים בונות ב' בתים שלש אבנים בונות ששה בתים וכו'. דהיינו ב' אותיות יוצרים ב' אפשריות של מילים בצירופיהם וג' אותיות יוצרים ששה מילים בצירופיהם. ועי' לקמן פרשת וארא הערה 971.

⁹²⁸ ז"ל הגמ' המצוי אצלנו: נשא אחיתופל קל וחומר בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו

(ג יח) וְשָׁמְעוּ לְקִלְקֹלָךְ וּבָאתָ אֶתְּהָ וְזָקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאָמְרָתֶם אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נִלְכְּהָ נָא דְרֹךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָר וְנִזְבְּחָהּ לְה' אֱלֹהֵינוּ:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – תוספת היו"ד לבאר כי האצילות אלהי העברים⁹²⁹, כי הם בני אברהם הנקרא בתורה אברהם העברי, בעבור שהיה מעבר הנהר, והוא שהתחיל תחלה ביחודו של הקב"ה. והוא שאמר נעוץ סופן בתחלתן כשלהבת קשורה בגחלת⁹³⁰, וכן רמז שלמה ע"ה (קהלת יב א) וזכור את בוראיך מלא ביו"ד⁹³¹.

(ג יט) וְאֵנִי יַדְעֵתִי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בְּיַד תִּזְקָה:
 ע"י ר' בחיי: ויתכן לפי הקבלה – כי מפני שהיו מכות מצרים עשר כחשבון י' ספירות, מפני זה הזכיר בכל נפלאותי, שהם רמז לכלל ספירות, כי האחרונה הנקראת "כל"⁹³² נמשכת ונאצלת מן האל"ף שהיא פלא⁹³³, וכן היא נפלאות ורחוקה מלהשיג.

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום לכל העולם כולו על אחת כמה וכמה אמר ליה שרי כתב שם אחספא ושדי לתהומא ונחית תהומא. ועי' פירוש ר"י סגי נהור לספר יצירה: בשעה שכרה דוד שתין ובקש התהום להציף העולם, למדו אחיתופל שם בן מ"ב לדוד, וכתבו בחרש והשליכו לתהום כדי שלא יציף את העולם. ועי' אפיקי ים (סוכה שם): מי איכא דידע דשרי למכתב שם אחספא וכו' והוא שם ע"ב הנ"ל של צרור חרס הנ"ל שהי' מונח שם מו' ימי בראשית שהוא חסד עילאה המקיים העולם.

ע"י זהר (ח"א דף י ע"א): בכל אתר קב"ה בעא לאשתבחא בישראל ולא אתקרי אלא על ישראל בלחודוי דכתיב (שמות ה ג) אלהי ישראל אלהי העברים וכתוב (ישעיה מד ו) כה אמר יהו"ה מלך ישראל מלך ישראל ודאי.

תרגום: בכל מקום הקדוש ברוך הוא רצה להשתבח בישראל ולא נקרא רק על ישראל לבדם שכתוב "אלהי ישראל אלהי העברים" וכתוב "כה אמר ה' מלך ישראל" מלך ישראל בודאי.

⁹³⁰ ע"י ס"י (פ"א מ"ז) עשר ספירות בלימה, נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן, כשלהבת קשורה בגחלת, שאדון יחיד ואין לו שני, ולפני אחד מה אתה סופר.

⁹³¹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 41.

⁹³² ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 7, ועי' זהר (ח"א יז ע"א): לית זרעא דאזדרע בר ברזא דא ואתחבר כלא בעמודא דאמצעייתא ואפיק יסודא דעלמא ובגין כך אקרי כל דאחידי לכלא בנהירו דתיאובתא.

תרגום: אין זרע שנזרע מלבד בסוד הזה. והכל התחבר בעמוד האמצעי והוציא יסוד העולם ולכן נקרא 'כל' שאוחז את הכל באור ההשתוקקות.

⁹³³ ע"י זהר (ח"ג קצג ע"ב): ד"א כי עשית פלא כי עשית אל"ף ומהו אלף הא תנינן אל"ף ב"ת אלף בינה אבל דיוקנא דא' איהו תלת סטרין ראשית דרזא עלאה דאדם קדמאה בגין דבדיוקנא דא' אית תרין דרועין חד מכאן וחד מכאן וגופא באמצעייתא וכלא רזא חדא ואיהו רזא דיוחודא א' ובג"כ אלף לחושבנא אחד והיינו כי עשית פלא.

ורב המנוגא סבא אמר הכי כי עשית פלא פלא דא הוא חד דרגא מאינון פלאות חכמה ומאן איהו דא נתיב לא ידעו עיט ואיהו פלא עצות מרחוק קרא להאי בקדמיתא פלא והכא אמר פלא עצות מרחוק אלא התם אצטריך לממני שית סטרין לדרגין עלאין פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והכא לא אתא לממני חושבנא אבל עצות מרחוק מאי נינהו תרי בדי ערבות דכל עיטא דנביאי מתמן אתיא אינון אקרון עצות מרחוק אמונה אומן תרין דאינון חד נהר וגן דא נפיק מעדן ודא אשתקי מיניה הא הכא כל רזא סתימא דמהימנותא.

תרגום: דבר אחר "כי עשית פלא" כי עשית אל"ף, ומהו אל"ף, הרי שנינו אל"ף ב"ת, אלף בינה, אבל דמות של א' היא שלשה צדדים, ראשית הסוד העליון של אדם הראשון, משום שבדמות א' יש שתי זרועות, אחת מכאן ואחת מכאן והגוף באמצע, והכל סוד אחד, והוא סוד היחוד א', ולכן אלף לחשבון אחד, והיינו "כי עשית פלא".

ורב המנוגא סבא אמר כך, "כי עשית פלא", פלא זוהי דרגה אחת מאותם פלאות חכמה, ומיהו זה "נתיב לא ידעו עיט" והוא פלא. "עצות מרחוק" קרא לזה בתחלה פלא, וכאן אמר פלא עצות מרחוק, אלא שם צריך למנות ששה צדדים לדרגות עליונות, "פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום", וכאן לא בא למנות חשבון, אבל "עצות מרחוק" מי הם, שני בדי ערבות, שכל עצה של הנביאים בא משם, הם נקראים עצות מרחוק. "אמונה" אומן שנים שהם אחד, נהר וגן, זה יוצא מעדן וזה משקה ממנו, הרי כאן כל הסוד הנסתר של האמונה. ועי' בהגר"א על תיקו"ז (קנט ע"א): איהו פלא ר"ל דאלף הוא בכתר דהוא פלא במופלא ממך (חגיגה יג ע"א). ועי' שעה"כ (ג ע"א): אלף שהם אותיות פלא, וה"ס השביל הדקיק הנק' פלא, דלא אתיידע לא לעילא ולא לתתא כנז' בפ' בראשית (דף כט ע"ב).

והנה כל הנסים והנפלאות שנעשו מיששת ימי בראשית הלא הם מכח האל"ף הנעלמת⁹³⁴, כי הנסים המפורסמים והנגלים הם נמצאים מן העולם הנעלם⁹³⁵. והנה נפלאותי חסר וא"ו לרוב העלמה ולחסרון השגתה, ולפי שנקראת אל"ף, והיא דבר נעלם, נקראו הנסים הנגלים נפלאות⁹³⁶, מפני שמן הדבר הנעלם ימצא הנגלה. ולפיכך נרמזו בשתי המלות ראשית האצילות וסופו, ושעור הכתוב והכיתוי את מצרים בחשבון שהוא כולל כל נפלאותי, וזה טעם כפל היד בכתוב בסוף הפרשה, הוא שאמר כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם, ויהיה סדר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב כסדר הספירות ממטה למעלה, כי דם כנגד מדת המלכות וכן כלן וזה מבואר.

(ד א): וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וַהֲנִי לֹא יֵאֱמָרוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ ה': עי' רמב"ן: והנכון בעיני כי, ושמעו לקולך, לבא עמך אל המלך ולאמר לו אלהי העברים נקרא עלינו, כי מה יפסידו. והנה השם הודיעו כי לא יתן אותם מלך מצרים להלוך, ולכן אמר משה, והן לא יאמינו לי, אחרי ראותם שלא יתן אותם פרעה להלוך ולא ישמעו עוד לקולי כלל, כי יאמרו לא נראה אליך ה', שאלו היית שליח השם לא ימרה פרעה את דברו, או שיאמרו לא נראה אליך השם הגדול במדת רחמים⁹³⁷, לעשות לנו אותות ומופתים כאשר אמרת, כי אינך גדול מהאבות. ולכן לא שמע פרעה, שאלו פרעה היה מאמין בדבריך היינו יוצאים על כל פנים, ואין עונותינו מבדילים בינינו ובין הרחמים.

(ד ג) וַיֹּאמֶר הַשִּׁלְיָכָהוּ אֲרָצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אֲרָצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיִּנָּס מֹשֶׁה מִפְּנֵיו: עי' ר' בחיי: יש לך להתבונן כי שנוי טבע שנהפך המטה לנחש היא בכח הפוך האותיות. והנה זה רמזו בכתוב ובחזרת האותיות להויתן חזר הנחש מטה⁹³⁸, וזהו שכתוב ויהי למטה בכפו. וכבר ידעת כי עקר השם המיוחד ג' אותיות כי הה"א כפולה⁹³⁹ והבן זה.

(ד י) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי גַם מִתְּמוּל גַּם מִשְׁלֵשִׁם גַּם מֵאֵז דְּבָרְךָ אֶל עַבְדְּךָ כִּי כָבֵד פָּה וְכָבֵד לְשׁוֹן אֲנֹכִי:

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁹³⁴ עי' בהגר"א על ס"י ג ע"ג וז"ל ועשר נקודות הראשון הוא נעלם והוא נתיב הראשון של ל"ב (איוב כח ז) נתיב לא ידעו עיט.

⁹³⁵ עי' זהר (ח"ג ערה ע"א): והאי הוא דאמר קרא תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו לאתר דביה סליקת שכינתא דאתמר ביה ובמכוסה ממך אל תחקור וחובין באתכסיי תמן צריך למידן בינו לבין קונו וחובין דאתגלייא דעבד לון אתמר מכסה פשעיו לא יצליח דשכינתא מסטרא דכתר איהי עלמא דאתכסיא ואוקמוה מארי מתני' דצריך ב"נ לחברא להו לההוא אתרא בההוא זמנא מטי זמנא דרחמי ואעבר דינא ובג"ד לחבריה אמר לזכאה ליה בעדותיה אבל לרשע אין מזכין לו.

תרגום: וזהו שאמר הפסוק תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו למקום שבו עולה השכינה שנאמר בו ובמכוסה ממך אל תחקור וחטאים בכסוי שם צריך לדון בינו לבין קונו ועבירות בגלוי שעשה אותם נאמר מכסה פשעיו לא יצליח שהשכינה מצד הכתר היא עולם המכוסה ובארוה בעלי המשנה שצריך אדם לחבר אותה למקום ההוא בזמן ההוא מגיע זמן הרחמים ועובר הדין ומשום זה לחברו אמר לזכות אותו בעדותו אבל לרשע אין מזכין לו.

⁹³⁶ עי' לעיל פרשת לך לך הערה 444.

⁹³⁷ עי' לעיל פרשת נח הערה 391.

⁹³⁸ עי' זהר (ח"ג רנה ע"א): יומין דאית בהון מלאכת חול אינון מסטרא דעץ הדעת טוב ורע דאתהפך ממטה לנחש ומנחש למטה לכל חד כפום עובדוי ודא מטטרון מטה נחש סמאל. תרגום: ימים שיש בהם מלאכה של חול הם מצד של עץ הדעת טוב ורע שהתהפך ממטה לנחש ומנחש למטה לכל אחד כפי מעשיו וזה מטטרון מטה נחש סמאל.

ועי' השמטות בראשית (רסג ע"א): מטה דא שכינתא תתאה ואם זכו ישראל מטה כלפי חסד לימינא ויפקון ברחמי. ואם לאו מטה כלפי חובא לסטרא דגבור"ה דתמן נחש. תרגום: מטה זו שכינה תחתונה ואם זכו ישראל מטה כלפי חסד לימין ויצאו ברחמים. ואם לאו מטה כלפי חובה לצד הגבורה ששם הנחש.

⁹³⁹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 206.

וכתב רבינו הננאל, מה שהזכיר שני דברים כבד פה וכבד לשון, יורה כי משה רבינו לא היה צח הדבור באותיות זשרס"ץ⁹⁴⁰ שהן אותיות השינים, זהו שאמר כי כבד פה, גם לא באותיות הלשון שהם אותיות דמלנ"ת, וע"ז אמר וכבד לשון.

(ד יא) ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ה'?

ע"ר' בחיי: וידעתי כי לפי זה יקשה לך למה הקדימה לאה אמנו ראובן לשמעון, כי מאחר שקראה את שמם זה על שם הראיה וזה על שם השמיעה, היה לה להקדים אל הבכור שם השמיעה. והענין הזה לא יתבאר כי אם בקבלה, כי הראיה מכח הה"א⁹⁴¹, והשמיעה מכח הו"ו, ומזה הוצרכה להקדים אל הבכור שם הראיה כדי להקדים אות הה"א לאות הו"ו בסדר א"ב ג"ד והבן זה.

הלא אנכי ה' – יתכן לומר כי הזכיר השם הזה על הבינה⁹⁴², שכתוב בה (איוב לב ח) ונשמת שדי תבינם, שכנגדה הכח המדבר בנשמת האדם באבר הלשון. וסימנך (תהלים מה ב) אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר, והמשכיל יבין⁹⁴³. ויתבאר לו עלוי האדם ביצירתו הנפלאה וכבר הזכרתי מזה בפסוק (בראשית א כו) נעשה אדם בדרך הרביעי.

(ד כד) ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו:

ע"ר' בחיי: מלת ויהי הוורת למשה, והגיד לך הכתוב כי כשהיה משה בדרך במלון ויפגשוהו ה' זהו מלאך, ונקרא בשם המיוחד והוא מן הנפרדים לא מן הנשיעות⁹⁴⁴, ואף על פי כן נקרא בשם המיוחד, כיון שנשתלח להשלים ולעשות רצון קונו יתברך. וכן אמרו במדרש ויהי בדרך במלון, חביבה מילה שלא נתלה למשה עליה אפילו שעה אחת, לפי שהיה בדרך ונתעצל למול אליעזר בנו, מיד ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו. במשה אתה מוצא שמלאך של רחמים היה, ואעפ"כ ויבקש המיתו. אמר ר' יוסי ח"ו לא נתעצל משה, אלא אמר אם אמול ואצא לדרך סכנה הוא לתינוק עד ג' ימים, אמול ואתעכב ג' ימים והקב"ה צוני לך שוב מצרימה. ומפני מה נענש מפני שנתעסק במלון תחלה, כלומר היה לו למולו תחלה ואח"כ

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁹⁴⁰ ע"י ס"י פ"ג מ"ב: זסשר"ץ בשינים.

⁹⁴¹ ע"י לעיל הערה 881.

⁹⁴² ע"י זהר (ח"ב ער ע"ב): ד"א שלא יאמר העולם הואיל והם עשרה מאמרות לעשר מלאכים שמא לא יוכלו לדבר על פה אחד כתיב ביה אנכי וכלל כל העשרה ומאי עשרה מלכים שבע קולות ושלושה מאמרים ומאי אומרים דכתיב וי' האמירך היום ומאי נינהו שלשה דכתיב ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה כד"א ונשמת שדי תבינם נשמתו של שדי היא תבינם שלישיית מאי הו' כדאמר ליה ההוא גברא סבא להווא ינוקא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהרשיתיק התבונן אין לך עסק בנסתרות.

תרגום: דבר אחר שלא יאמרו העולם הואיל והם עשרה מאמרות לעשרה מלאכים שמא לא יוכלו לדבר על פה אחד כתוב בו "אנכי" וכלל כל העשרה ומה העשרה מלכים שבעה קולות ושלושה מאמרים ומה אומרים שכתוב וי' האמירך היום ומהם השלושה שכתוב ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה כמו שנאמר (איוב לב) ונשמת שדי תבינם נשמתו של שדי היא תבינם שלישיית מה היתה כמו שאמר לו אותו גבר זקן לאותו תינוק במפלא ממך אל תדרש ובמכסה ממך אל תחקר במה שהרשיתיק התבונן אין לך עסק בנסתרות.

⁹⁴³ ע"י ז"ח נא ע"ד: אומר אני מעשי למלך לאתערא מלך עילאה ומאי אינון מעשי מאן דלא תלי ביה עובדא מאי עביד דהא מעשה לעילא תלי אלא מאי מעשי אלין אינון לשוני עט סופר מהיר בגין דשבחת בפלגו ליליא למלכא עילאה שיר ידידות כד"א "שיר השירים" דשבחא מטרוניתא למלכא אוף הכא מטרוניתא שבחת ליה.

תרגום: אמר אני מעשי למלך (תהלים מה) לעורר את המלך העליון. ומי הם מעשי מי שלא תלוי בו מעשה מה עושה שהרי המעשה תלוי למעלה. אלא מי הם מעשי אלו הם לשוני עט סופר מהיר משום שמשבחת בחצות הלילה למלך העליון שיר ידידות כמו שנאמר שיר השירים שמשבחת המלכה את המלך אף כאן הגבירה משבחת אותו.

⁹⁴⁴ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 220. ע"י פרשת שמות הערה 388.

יתקן מלוננו, משום דאין מעבירין על המצות. ובאור מלאך של רחמים, שלוחו של מדת רחמים היה.

(ה ג) ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת – הוא סוד הקרבנות שהם כופר מן הפגיעה⁹⁴⁵, כי לפניו ילך דבר⁹⁴⁶ (חבקוק ג ה), או בחרב הקשה, ואמר זה כי הקב"ה צוה אותם שיאמרו ואמרתם אליו ה' אלהי העברים נקרא עלינו ונזבחה לה' אלהינו, והם אמרו כה אמר ה' אלהי ישראל שלח עמי. והנה פרעה היה חכם גדול ויודע את האלהים ומודה בו כאשר אמר הוא או מורישו⁹⁴⁷, ליוסף אחרי הודיע אלהים אותו (בראשית מא לט), איש אשר רוח אלהים בו (שם לח), אבל לא היה יודע את השם המיוחד, וענה לא ידעתי את ה' (פסוק ב). והם נזכרו וחזרו ואמרו לו כאשר צונו אלהי העברים נקרא עלינו (פסוק ג), כי הזכירו לו אלהי העברים בלבד, שהוא אל שדי⁹⁴⁸. ואמר נקרא עלינו, שהודיעוהו לשון המקרא כאשר נצטוו לו, ופירשו לו כי במקרא הזה אשר נקרא עליהם, יצטרכו לזבוח לפניו פן תהיה הפגיעה בדבר או בחרב. וכענין הזה בא בדבר בלעם שנאמר ויקר אלהים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח⁹⁴⁹ (במדבר כג ד).

עי' ר' בחיי: ונזבחה לה' אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב – באר הכתוב הזה סוד הקרבנות שהם כופר מן הפגיעה, וזהו שאמר פן יפגענו בדבר. (חבקוק ג ה) כי לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו, ואמר או בחרב כי ה' הוא השופט באש, כלומר במדת הדין, ובחרבו את כל בשר. וכבר ידעת כי השכינה היא מדת הדין⁹⁵⁰, והוא האש הגדולה האוכלת הקרבנות⁹⁵¹, וזהו שאמר הכתוב (ויקרא טו ו) וירא אליכם כבוד ה', והזכיר מיד ותפול אש ה'

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁹⁴⁵ עי' שערי אורה עד ע"ב שמבאר ענין היות הקרבנות מתקנים את הדינים שבגבורה.
⁹⁴⁶ עי' ספר הבהיר (אות קעח): ד"א ערבי נחל, שפעמים מערבים פעולותם זה עם זה, ומאי וערבי נחל, הוי אומר על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל דכתיב (קהלת א' ז) כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא, ומאי ניהו ים זה, הוי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מאלה השבעה אתקרי נחל דכתיב (במדבר כ"א יט) וממתנה נחליאל, אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל, וכל הששה הולכים על דרך אחד אל הים, ומאי ניהו אותו דרך אחד מכריע בנתיים דכתיב (חבקוק ג' ה) לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו, וכולם הולכים לאותו צינור ומאתו צינור אל הים והיינו דכתיב וממתנה נחליאל, ממקום שניתן דהיינו המוח לנחליאל ומנחליאל במות ומאי כדמתרגם רמתה, מאי רמתה אותה סגולתא שאחרי הזרקא, ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון, ומבמות הגי אשר בשדה מואב אשר הוא מזומן, ומאי הוא אותו אשר בשדה מואב, אל תקרי מואב אלא מאב, אותו האב שנאמר עליו (בראשית כ"ו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי וגו', ומאי ניהו אותו השדה, אותו שהוא בראש הפסגה וגם נשקפה על פני הישימון ומתרגמין שמיא, ועל אותו הצינור נאמר (שה"ש ד' טו) מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון, ומאי ניהו לבנון, הרי אומר זה חכמה, ומאי ערבי נחל, הרי אומר אותו שנתן נחלה לישראל והיינו שני אופני המרכבה.

⁹⁴⁷ עי' זהר (ח"ב כט ע"ב): כתיב (בראשית יב טו) ויראו אותה שרי פרעה ויהללו אותה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה האי קרא לדרשא הוא דאתא תלת פרעה הכא חד תרגום: כתוב ויראו אותה שרי פרעה ויהללו אותה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה פסוק זה לדרשה הוא בא שלשה פרעה כאן אחד

ועי"ש באור יקר שהשם פרעה היא כמו קיסר למצרים.
⁹⁴⁸ עי' לעיל הערה 889.

⁹⁴⁹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 247, פרשת נח הערה 355, ופרשת לך לך הערה 406.
עי' אריכות בויקרא א ט, איך שהקרבן בא לאחד כל המידות מהחכמה המכונה כאן מחשבה הטהורה, עד המלכות ולכן בה' הידיעה.

⁹⁵⁰ עי' לעיל פרשת בראשית הערות 106 1991, ופרשת נח הערה 380.
⁹⁵¹ עי' יומא כא ע"ב שהשכינה השורפת את הקרבנות נקראת אש אוכלה אש. ועי' ספר הפליאה (עמוד רכ): וכשתצטרף הא' של אדנ"י עם הש' שהוא יהו"ה בחילוף מצפ"ץ יעשה אש היא האש הגדולה היורדת באדנ"י שהיא העטרת.

ותאכל וגו', וזהו שכתוב (במדבר כח ב) את קרבני לחמי⁹⁵², והוסיף פי' לאשי, והוא שהזכיר בתחלת הכתוב אלהי העברים נקרא עלינו, ואחר כך אמר נלכה נזבחה לה' אלהינו ולא אמר לאלהינו, כי הקרבן לאלהים והכונה לשם המיוחד⁹⁵³, ועל זה רמז דוד ע"ה באמרו (תהלים נ יד) זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך⁹⁵⁴, באר כי הקרבן לאלהים והכונה לאל עליון והבן זה.

Section break

ס מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁹⁵² עי' לקמן פרשת ויקרא הערה 1618.

⁹⁵³ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁹⁵⁴ עי' רמב"ן ויקרא א ט.